Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулаяа!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1996 СЕНТЯБРИИН 7

Намарай эхин улаан бишэн hарын 25

СУББОТО

гарагай 7

№171 (19511)

Газетын сэн хэлсээгэ.

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

ХУУЛИ САХИХА УЯЛГАТАЙБДИ

Буряад Республикын Юстициин министерство а түлэб республикын арадай сүүдүүдэй атериально-техническэ хангалга бэелүүлдэг ашэ ааб даа. Гэхэ зуура сүүдүүлтэ ажалладаг дьянарые дурадхаха, Буряад Республикын радай Хуралай болон Правительствын баталан hан хуулинуудай хэр зэргээр бэелүүлэгдэжэ hые хинан шалгадаг, элдэб ниитын эмхинүүдые адалдэ абадаг, тэдэнэй ажал ябуулгыень лин ёноор ябуулагдахын түлөө оролдожо даг. Олохон ушарта манай министерствын замэрилэгшэд хуули ёноной асуудалнуудаар шэл заабари үгэдэг, хуули наринаар сахихын өө оролдодог.

Республикын Правительствын даабаряар публикын Юстициин министерство Буряад публикын Конституцитай зохилдуулан, нституционно суглаан тухай хуулиин проект ёнон байна. Үндэhэн Хуулида хубилалтануудаг нэмэлтэнүүдые оруулха хэрэг дэлхэйн бүхы үнүүдтэ дайралдажал байдаг. Манайшье публикын Конституцида хубилалтануудаг ба нэмэлтэнүүд оруулагдаха ёнотой. Жэшээлхэдэ, публикын арадай сүүдүүдэй судьянарые публикын парламент - Арадай Хурал баталдаг нэ Конституци соогоо бэшэhэн байгаабди. ромнай эндүүтэй гэжэ элирээ hэн. Ушар нэзhээ энэ алдуугаа заhажа, республикын нарые Арадай Хуралай сессинүүд дээрэ алха ябадал болюулагдажа, Конституциин ын хубилгаха бологдоо.

Харин мүнөө Конституционно суглаан тухай зарим тэды дэлгэрэнгыгээр хөөрэхэ зорилго ба. Юундэб гэхэдэ, энэмнай шэнэ юумэн ааб даа.

Россин Федерациин Конституци соо нституционно суглаан тухай бэшэгдэhэн даг, гэбэшье Россин парламент нституционно суглаан тухай хуули баталан гүй байhаар. Зүгөөр Арадай Хурал энэ лиин проектые хоёрдохиёо сесси дээрэ шэн хэлсэхэеэ байна. Ямаршье хуули ргэзэр баталан абтадаггүй гээд hануулха эгтэй. Конституционно суглаан тухай ршье энэ тоодо оролсоно бшуу.

Буряад Республикын Үндэhэн Хуули - удаан зорто хубилгагдангүй "ажаллажа" байха ой шухала документ гээшэ ааб даа. Ушар нзhээ Конституцида хубилалтануудаг ба нэмэлтэнүүдые оруулха эрхэ Конституционно суглаанда олгогдохо байна. Гэбэшье Конституционно суглаан ямар эрхэ өгөөлэгдэгэй байхаб гэhэн асуудалые тон ршотойгоор шиидхэхэ хэрэгүүдэй нэгэн ноно. Минии hанахада, Конституционно ан республикын Үндэhэн Хуулида гансал далтануудаг болон нэмэлтэнүүдые оруулха, мүн шэнэ Конституци зохёохо, баталан эрхэтэй, эрхэ түлөөлэгдэгэй байха ёнотой. асуудалаар Арадай Хуралай хуули сахилгын

2

талаар мэргэжэлтэд болон бусадшье хэдэ хэдэн юристнүүд ондоо hанал бодолтой байна. Тиигэбэ яабашье Арадай Хуралай депутадуудаг эсэсэй шиидхэбэри болохоёо байhан сесси дээрэ абахаяа байна ха юм.

Дэлхэйн олон гүрэнүүдтэ Конституционно суглаан (зарим ушарта ондоошье нэрэтэй байдаг) бии. Тэрэ суглаанай гэшүүд бүхы hунгагшадай нюусаар дуугаа үгэлгын ашаар бүридхэгдэдэг, Конституционно суглаанай гэшүүдэй тоо олонхи ушарта парламентын гэшүүдэй тоотой адлирхуу бэйдаг. Буряад Республикын Конституционно суглаанай гэшүүд 100 хүнhөө бүридэхэ гэжэ проект соо даб дээрэ бэшэгдээд байна. Арадай Хурал энэ асуудалаар мүн лэ тодорхой харюу үгэнэ бээ.

Конституционно суглаан хариин гүрэнүүдтэ ондо ондоо эрхэ түлөөлэгдэгэй байдаг. Зарим конституционно суглаан гансал хубилалтануудаг ба нэмэлтэнүүдые Конституцида оруулдаг, зарим тиимэ суглаанууд Конституци зохёохо, бүхы дээрэнь хубилгаха эрхэ түлөөлэгдэгэй байдаг. Зүгөөр манай республикын Конституционно суглаан бусад оронуудай дүй дүршэлые, hайшаалтай зүйлнүүдыень халан абажа нэбтэрүүлхэ ёнотой гэжэ hананаб.

Республикымнай Үндэhэн Хуулиин 1-дэхи, 2-дохи, 10-дахи статьянуудта Арадай Хурал хубилалтануудые оруулха эрхэгүй юм. Конституционно суглаан эдэ статьянуудта хубилалтануудые оруулха эрхэтэй гэжэ Правительствын, Юстициин министерствын зохёohон проект соо заагдана. Даб дээрэ Буряад Республикын Конституционно суглаан тухай хуулиин хэдэн проект бии.

Ямаршье ушарта Конституционно суглаан Буряад Республикын Конституци соо заагдаhан бүхы хуули ёнонуудые улам батадхаха шэглэлтэй гэжэ онсолоё.

Б. БОТОЕВ,
Буряад Республикын юстициин министр.

ДЕПУТАДТА КАНДИДАДУУД БҮРИДХЭЛДЭ АБТАБА

Буряад Республикын hунгуулиин комисси "Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай hунгалта тухай" Буряад Республикын Хуулитай зохилдуулан, Стеклозаводской hунгуулиин 65-дахи округhоо Арадай Хуралай депутадта кандидадууд:

Назаренко Владимир Леонидовичые (1945 ондо түрэhэн, "Амфора" гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор, бүлэг hунгагшадаар дэбжүүлэгдээ, Улаан-Удэ хотодо ажаhуудаг),

Павельев Дмитрий Анатольевичые (1962 ондо түрэhэн, "Эдем" гэжэ хизаарланги харюусалгатай нэгэдэлэй директор, "Буряадай эрхэтэдэй эблэрэл" гэжэ hунгуулиин нэгэдэлээр дэбжүүлэгдээ, Хяагта хотодо ажаhуудаг) байгша оной сентябриин 5-да бүридхэлдэ абаба.

Хотын үбэлжэлгэдэ бэлдэлгэ тухай

АЖАЛ ДЭЭРЭЭ ЭБТЭЙ ХҮДЭЛhЭЙ

Би үндэр наhа эдлэжэ ябаhан хадаа яhалал юумэ үзэhэн, адаглаhан хүн гээшэб гэхэб. Бомбо, буугай hомон дорошье, тэрэ буруушаадаг "зарсалта зогсолтын үедэшье" үндэhэ яhатанай илгаа харангүй, гансал гүрэн түрынгөө аша туhада амгалан ажалаа хэжэ ябахадаа, ехэл найдамтай сагта ажаhууhан, жаргалтай хүн гээшэб гэжэ hанадагби.

hүүлэй арбан жэлэй туршада яатараа юумэ хубилшаба гээшэб? Саг соогоо пенсиеэ абажа шадахаяа болиhон сагта холо ябажа шадахагүй, гэртээ hууха гээшэ тиимэшье таарамжатай юумэн бэшэ. Хүршэнэрhөө гадуур алтан дэлхэйтэй харилсаха юумэмни гансал радио, хүүгэдэйм асаржа үгэhэн газетэ бологшо.

Нютаг соогоо ажалай хэгдээгүй сагта орон доторхи байдалнай hайжарха гэжэ этигэхэ юумэн байхагүй. Мэриин олохондээдэ тушаалтад, жэшээлхэдэ, В. А. Шаповалов, А. П. Фирсов, В. И. Куриленко, П. Г. Зильберман гэгшэд булта хари гүрэнөөр айлшалаа, аяншалаа гэжэ Президентшье, зоншье мэдэнэ ха юм. Гэн гэлэй ябажа ерээд, дайнай үеынхидэл, "сүүдхэлэн кабинедhээ гарангүй А. П. Фирсов хүдэлөө. Би үдэр hүниие мэдэнгүй, үбэлжэлгэдэ бэлэдхэлгын объектнүүдые шалгажа ябаhаар, инфаркт абааб" гэжэ хотын мэр В. А. Шаповалов сентябриин 4-нэй "Бурятия" hониндо бэшэнэ. Тэрэнэй мэдүүлhэнэй ёhоор орден хайра барюулхаар хэрэгээ эмхидхэнэ гэжэ ойлгохоор. Харин үнэн дээрээ...

Гэм самгүйгөөр городоо үбэлжүүлхэ хүдэлмэриин бүтээл hаа, hайн юм hэн бээ. Гэбэшье энэ мүнгэн hангай хомордоhон сагта гүйсэд бүтээгдэшэхэ гэжэ этигэхэнь бэрхэтэйл байна.

Демократис гуримда орожо, hанаhан байhанаа хэлэхэ, шадаха зэргээрээ ажаhууха аргатай болобобди гэлсэхэ юм. Өөрынгөө hанал хэлэhэнэйнь түлөө орлогшоёо ямар шэрүүнээр хэhээжэрхибэ гээшэб? Иимэ хүшэр сагта ажалhаамнай аха юумэн үгы бшуу. Иимэрхүү жэшээнүүдые дээдэ тушаалтадай удаа дараалан харуулжал байха болоо hаань, 37 оной хашалган-хамалганай үеын тэхэришэхэнь гайхалгүйл. Иимэ ааша би буруушааха байнаб. Яhанай илгаае харангүй, хүн бүхэн ажал дээрээ эбтэй хүдэлhэй гэжэ хэлэхэ байнаб.

Е. ДЫМБРЫЛОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Буряад арадай Конгрессэй советдтэ

ТҮРҮҮШЫН ЗҮБЛӨӨН

Буряад арадай Конгрессэй советдэй түрүүшын зүблөөн үнгэрбэ. Ниитын тус эмхиин байгуулагдаhаар хоёр шахуу hара үнгэрбэшье, энэ хугасаада гол түлэб эмхидхэлэй ажал ябуулагдаhан байна. Эхин эмхинүүдые байгуулха талаар бэлэдхэлэй ажал ябуулагдаа, мүн советдэй түрүүшын зүблөөндэ бэлдэлгэ, хэрэгтэй данса, документнүүдые бэлэн болгохо болон бусад хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдөө. Энээн тухай буряад арадай Конгрессэй президент Евгений Матвеевич Егоров тодорхой тоосоо хэжэ, советдэй гэшүүд hанамжа дурадхалнуудаа зүбшэн хэлсээ, саашанхи хэрэг зорилгонууд тухайгаа хөөрэлдөө.

Буряад арадай Конгрессэй ажалдаа хэрэглэн хүдэлхэ хэдэн дүримүүд энэ зүблөөн дээрэ баталагдаба. Тэдэнэй тоодо "Конгрессэй совет тухай дүрим", "Буряад арадай Конгрессэй территориальна байгуулалтануд тухай дүрим", "Шалгалтын комисси тухай дүрим", "Физическэ ба юридическэ нюурнуудай буряад арадай Конгрессэй гэшүүн боложо ороходоо түлэхэ оролтын мүнгэн тухай дүрим" болоно.

Тиин хүтэлбэрилхы нюурнуудай hунгалтын дүнгоор Конгрессэй вице-президентнүүдээр "Ариг-Ус" гэжэ регион хоорондын худалдаа наймаанай байшангай вице-президент Геннадий Николаевич Манжуев, "Агропромпроект" гэжэ нэмэл түхэлэй акционернэ бүлгэмэй генеральна директор Дамба Цыренович Будаев, ВСГТУ-гай кафедрые даагша, академик Гунга-Нимбу Бидьяевич Дандарон, Шэтын медицинскэ институдай кафедрые даагша, академик Намжил Нанзатович Цыбиков гэгшэд hунгагдаба. Буряад Республикын Арадай Хуралай хорооной түрүүлэгшын орлогшо Владимир Бизьяевич Саганов · советдэй консультантаар томилогдоо. Буряад арадай Конгрессэй президентын орлогшодоор Буддийскэ-христианска хамтаралай түрүүлэгшэ Баяр Тумурович Жигмытов ба "Нэгэдэл" гэhэн худөөнэй хүтэлбэрилэгшэ Владимир Андреевич Хамутаев гэгшэд мүн лэ томилогдобо.

Зүблөөндэ хабаадаhан советдэй гэшүүд ажалайнгаа саашанхи түсэб баталан абаа. Эндэ гол түлэб республикын аймагуудта, эмхи зургаануудта, предприяти ба ниитын эмхинүүдтэ, мүн буряадуудай ажаhуудаг регионуудта эхин эмхинүүдые байгуулха ажал эдэбхи үүсхэлтэй ябуулагдаха ёhотой гэжэ онсолон тэмдэглэгдэhэн байна.

Республикадамнай мүнөө ерэед байhан Шэнэхээнэй буряадуудые Россин ба Буряад ороной эрхэтэд болгожо, түүхэтэ түрэл нютагтаа түбхинэн ажаhуухынь талаар буряад арадай Конгрессэй ябуулжа байhан ажалые советдэй гэшүүд hайшаажа, дэмжэжэ байhанаа мэдүүлээ.

Байгша оной намар болохо Буряад ороной арадуудай съезддэ буряад арадай Конгресс эдэбхитэйгээр хабаадаха гэжэ зүблөөндэ хабаадагшад нэгэн дуугаар шиидхээ.

В. ШАГДУРОВ.

Адууhа малда – элбэг тэжээл

САhАНАЙ ОРОТОР САБШАГДАХАНЬ ЛЭ ХАШ

Республикымнай ажахынууд энэ жэл 311 мянга шахуу гектар талмай дээрэ ногоо сабшаха ёhотой байгаа. Теэд августын 30-най байдалаар, бүхы талмайн оройдоол хахадынь сабшагданхай гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үедэ сабшагдаад байhан талмайн оройдоол 78 процентнь болоно. Түсэбэй 36 процент үбhэн бэлэдхэгдээ, энэмнай нёдондо жэлэйхидэ орходоо 60 процентнь. Сенаж даралга мүн лэ hула, хараалагдаhан хэмжээнэй 37 процент.

Шэмэтэ тэжээл-силос, мүн лэ hанаhанда хүрэмөөр дарагданагүй (26 процент). Урдань элбэгээр нөөсэлэгдэдэг витаминтай ногооной гурил мүнөө республикымнай бүхы шахуу ажахынууд бэлэдхэхээ болинхой. Ушарынь - электрын элшэ хүсэнэй сэнгэй аргагүй ехэ болохонhоо. Урдандаа, тогтууригүй сагай уларилай хүнүүдэй ажалда гол түлэб hаалта болодог байбал, мүнөө ажахынуудай экономическа хүндэ байдал хүдөөгэйхидэй урма зоригые, эрмэлзэл хүсэлые мухардуулна.

Гүрэндэ гү, али бэшэшье эмхи зургаануудта, предприятинуудта үригүй ажахы гэжэ мүнөө үгы шахуу. Тоhо түлишын, заhабарилгын элдэб хэрэгсэлнүүдэй, минеральна үтэгжүүлгын ба ургамалнуудые аршалхада хэрэглэгдэдэг зүйлнүүдэй, хүдөө ажахын техникын болон бусад юумэнэй үнэ сэнгэй үдэр бүри нэмэжэ байхада, баян hайн, түсэбөөр хараалhан ургаса абаха гээшэ угаа хүндэ болонхой. "Үглөдэр яажа ажамидархаб?" - гэhэн лэ асуудал мүнөө хүдөө ажахын хүдэлмэришэдэй hанаае зобооно.

Сагай хэды хүндэшье hаа, республикымнай зарим ажахынууд мүнөөнэй хэмжээгээр муу бэшэ дүнгүүдые туйлана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Жэшээнь, Кабанскын аймаг абаад үзэе. Эндэхи ажахынууд хараалhан түсэбэйнгөө 57 процентээр үбhэ бэлэдхэнхэй. Энэмнай республика доторoо эгээл үндэр дүн. Харин сенаж даралгаяа кабанскынхид 113 процентээр дүүргэжэ, шэмэтэй энэ тэжээл шанар hайтайгаар даража абаа. Силос бэлэдхэхэ ажал эндэ баhал урагшатайгаар ябуулагдана. Шэмэтэй тэжээл бэлэдхэгшэд саг соогоо эдэбхитэйгээр ажалаа эхилээ, ургасын гарасашье hайн. Зайн гал үнэтэй гэжэ байнгүй, кабанскынхид, витаминтай ногооной гурил хүрэхөөр абахые оролдоно.

Аймагай таряашад республика соогоо түрүүлэн таряагаа хуряажа захалаа. Энэ жэл тэдэнэр 21 мянган гектар талмайн таряа хуряаха юм. Мүнөө 2400 гектар талмай сабшагдаа, 130 гектарай ороohон сохигдоод, ажахынуудай тоогуудта оруулагданхай. Байгша оной хабар зунай сагай уларилай балай hүрхэй бэшэ байбашье, кабанскынхид мүнөө дээрээ 11,6 центнер ороohо гектар бүриhөө сохино. Тиихэдэ энэл аймагай механизаторнууд саг эртэ гэжэ байнгүй ерэхэ жэлэйнгээ ургасын үндэhэ табижа эхилэнхэй. Паар бодхоохо түсэбөө тэдэнэр 110 процентээр дүүргээд, намарай хахалалгада эдэбхитэйгээр орожо, мүнөө хоёр мянган шахуу гектар газар хахалаад байна. Республикын аймагууд соohоо гансал хяагтынхид энэ хэмжээнэй паар бодхоонхой.

Кабанскын таряашад үнинэй, суутай зон ха юм даа. Таряанай ажалда шадамар бэрхэ болоhон механизаторнууд болон мэргэжэлтэд эндэ олон. Ажалай элдэб бэрхэшээлнүүдые эбтэй эетэйгээр дабажа hурahан, ажалша бэрхэ эдэ хүнүүдэй арга боломжонуудынь тон ехэ. Тиигэжэ тэдэнэр туhаламжа, тэдхэмжэ хүлеэжэ байнгүй, өөhэдынгөөл хүсэндэ, дүй дүршэлдөө найдана. Энэншье зүб, хэн мүнөө, илангаяа дэлгүүрэй харилсаанай үедэ, даб гээд туhалхаар ерэхэб, хэн мүнгэ hарбайхаб даа.

Хурамхаанай, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Хэжэнгын аймагуудай тэжээл бэлэдхэгшэд энэ жэл гэмгүй hайн хүдэлбэ. Түсэбэй 50-70 процент үбhэн эндэ hүрилэгдөө, бэшэшье тэжээл бэлэдхэгдээ. Тиимэhээ эдэ аймагуудай малшад үбэлжэлгээ hайнаар үнгэргэхэ а боломжотой.

Гэбэшье республикы олохон лэ ажахынуудта тэжээл hайнаар нөөсэл шадабагүй. Жэшээнь, Бэш аймаг түсэбөөр хараал үбhэнэйнгөө оройдоол процентыень абаба гэ мэдээсэл бии. Сенаж даг гэжэ огто оролдоногүй. Т хуряалгаяа hаяын лэ үдэрнү арай шамай гэжэ бэшгүүрэ эхилбэ.

Адууhа малаараа ол аймагуудай нэгэн болохо му шэбэрэйхид, түсэбэй 16 проц үбhэ абанхай. Сенаж үгы, с hаянайл эндэ дарагдажа зах

... Газаамнай намар, хө унажа, хараа байтар хүйтэ эхилээ. Саhанай орожо эхи хаhа дүтэлжэл байна. Х аймагуудта таряан хуряаг эхилээ. Эрилтэ ехэтэй энэ х түргэн болзор соо дүүр гээшэ тон шухала. Тэ бэлэдхэлгэ үргэлжэлhөөр, хахалагдана, иигээд харта овощ хуряаха саг ерэхэ Үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ гэhэн нэгэ ехэ ажал байна. Ад малаа гарзагүйгөөр үбэлжүү гэбэл, тэжээл бэлэдхэлгэ саhанай оротор ябуул хэрэгтэй. Тэрэгүй hаа, хойшолонгууд байхаб г баран ойлгоно ха юм биб.

З. ТЭЛИ

манай штатнабэш

ҮБhЭТЭЙ ҮБЭЛЖЭХЭ АРГАТАЙ

Ута унжагай, хүйтэн, саhа ехэтэй үбэлэй сагта, хашанха хабарай хагсууда, адууhа малай эдихэ үбhэ хоолоор дутамаг ажахынуудта хэды хүндэ хүшэр байдагыень малшад hайн мэдэхэ ааб даа. Илангаяа шэрүүхэн уларилтай, үндэр хада уулата, ой хүбшэтэ Захааминай аймаг мэтэ газарта энэмнай бүришье гайтай.

Үнгэрhэн 1995 ондо эндэ хабар-зуниинь ехэ ган гасуур болоод, нёдондо намар аймагай олонхи ажахынууд үбhэ тэжээл мүртэй абажа шадаагүй, нилээд ядахадажал үбэлжэhэн юм.

Байгша ондо байгаалимнай бага зэргэ хайрлаhандал, сагай уларил зааха наашаа харанги байгаад, аймагай олонхи нютагуудта сабшалан, таряалангай уртаса нёдондонойхиhоо тээ дээгүүр байба.

Тиимэhээ энэ жэлдэ ажахынууд нёдондонойнгоо ядуу байдалые hанажа, үбhэндөө эртэ, эмхитэйгээр ороо, тэжээлшье горитой нөөсэлжэ үрдеэ. Жэшээлхэдэ, үнгэрhэн жэлдэ сентябриин 1-дэ аймаг соо бүхыдөө 55,8 мянган центнер үбhэн абтаад байбал, мүнөө энэ үедэ 68,3 мянга гаран центнер үбhэн hүрилэгдөө. Энэмнай гансал таряашадай ажахынуудай эблэл, хамтаралнуудта. Бэеэ дааhан багахан фермерскэ болон үмсын ажахынууд эдээн соо оролсоногүй. 1995 ондо энэ үедэ оройдоол 2510 тонно силос дарагдаад байhан hаа, мүнөө тэрээнhээ 3 дахин ехэ гэхэ гү, али 6 мянга шахуу тонно шэмэтэ тэжээл дарагдаа. Ушар тиимэhээ, ерэхэ үбэлдөө малаа дан хоohодуулхагүй, үбhэ хоолтой бараг үбэлжүүлхэ аабза гэhэн найдал бии.

Диилэнхи олон ажахынууд үбhэ сабшалга, хуряалгаяа яhала урагшатай hайн ябуулаа. Тусхайлбал, байгша ондо аймагта сабшагдаха бүхы 18,5 мянган гектар сабшалангай 14,2 мянган гектарынь сабшагдаад, үбhэн абтаа. Зарим ажахынууд сабшалгаяа дүүргээд, эндэ тэндэ үлэhэн үбhэ тармажа, бухаллажа, hүрилжэ байнхай.

hаяшаг таряашадай ажахынуудай Хамниин эблэлэй А. Б. Дашиевай даадаг Байсын ажахыда хүрөө hэмди. Тэрэ үдэр гэрэй эзэн эхэнэр Ирина Дабасамбуевнатай уулзажа хөөрэлдэхэдэмнай, энэ жэлэй үбhэ хуряалгын дүнгөөр яhала урмашанги янзатай байба.

- Нёдондо ган гасуур болоод, өөhэдынгөө мэдэлэй 40 гектар сабшалан дээрэhээ арай-шамай гэжэ 350 центнер үбhэ абаа hэмди. Тэрээгээрээ арай-шамай ондо ороо бэлэйбди. Харин мүнөө 500 центнертэ дүхүү үбhэ абаха аабзабди. Үбhэнэй ехээр арьбанаар абтахыень хаража, гар хажуураар лэ горитой сабшахые оролдообди. Баhа бургааhа шугы, намагай заха, болдог-солдог газараар ухашалжа сабшанабди, - гэжэ Ирина Дабасамбуевна хөөрөө hэн.

Энэ айлтай хамта В. Н. Банзаракцаев хүдэлэлсэдэг юм. Тус ажахы 60 толгой үхэртэй, тэдэнэйнь 38-ниинь үнеэд, гунжад. Жэлэй эхинhээ 20 тугал абаа. Иигээд ноябрь, декабрь соо үшөө хэдэн үнеэд, гунжадынь тугаллаха байна. Мүн арба хүрэхэгүй толгой адуутай, хонин, гахай, галуун, туулай бии.

- Манайда тэжээл эдихэ амитад яhала бии даа. Үбhэн, зелёнко, таряа горитойл хэрэгтэй. Гадна мяха, hүшье бага бэшээр абажа худалдаха аргатайбди. Теэд мүнөө мяха, hүеэ хэндэ, хайшан гээд худалдахабибди? Энэмнай бэрхэтэйл асуудал болоод байна. Тээсгэн эндэхи мяханай комбинадта нэгэ үхэрэй мяха тушаагаа hэмди. Тэрэнииемнай килограммынь миил 11 мянган түхэригөөр абаhан аад, мүнөө хүрэтэр мүнгыень үгөөгүй, - гэжэ И. Д. Дашиева хэлэнэ.

Хамниин АКХ-гай таряашадай ажахынууд бүхыдэнь 1830 гектар сабшалан дээрэhээ 20 мянган үлүүтэй центнер үбhэ абаха түсэбөө дүүргэхэ дүтэлэнхэй.

Таряашадай ажахынуудай Дүтэлүүрэй эблэлэй Хасуурта гэжэ газарта Б. Б. Дансаруновай (таряашадай ажахые толгойлогшо) звенодо 4 томо хүн, 6 үхибүүд hая болотор хүдэлжэ байгаа. Эдэнэр Т-25 түхэлэй багахан трактортай, 2 морин тармуур бии. Хэрбээ нёдондо 60 гектар дээрэhээ 900 шахуу центнер үбhэ абаhан hаа, тэрэнээ энэ жэлдэ hайса үлүүлхэ зорилготой хүдэлнэ. Мүн энэл эблэлдэ Б-Н. Ц. Лыгденовэй даадаг 10 хүнhөө бүридэhэн звено 1200 центнер үбhэ абаха түсэбөө ойрын үдэртэ дүүргэхэнь.

Иимэ бүтээсэтэйгээр хүдэлжэ байhан үбhэшэд аймаг соо үсөөн бэшэ.

Д. БАДМАЕВ.

Захааминай аймаг.

ХҮДӨӨГЭЙХИДЫЕ hАЙНААР ХАНГАНА

А. Д. Гребенщиковэй хүтэлбэри доро байгуулагдаhа Ехэ-Куналейн худалда наймаанай ажалай тоосоо предприяти Тарбагатайн айма соо мэдээжэ юм. Э предприяти шэнээр худалд эхилхэдээ, эгээл түрүү магазинуудаа, ажалшад үсөөн болгоо. Ивалгын, Улаа Удын кондитерск фабрикануд, "Бурятрыб болон хладокомбинат худалдаа наймаанай хэл баталагдаа hэн. Тиимэ Куналейн, Пестерев hууринуудай магазинуу үдэр бүри хэрэгтэй эдеэ хоол зүйлнүүд, хубсаhа хуу элбэгээр байдаг юм. Мебель бусад эд бараа абахаяа hанаhа ажаhуугшад наймаалагша мэдүүлгэ хэхэдэнь, асар байна. Тиимэhээ худалда нэгэ бага түргөөр, hайна ябана гээшэ. Ехэ бэшэ hаань, ажалайнгаа сал магазинай худэлмэрилэгш сагтаа абана.

- Машинаараа хүр нютагуудаар ябажа, юум худалдадагбди. Эндэ Мухар-Шэбэрэй аймаг Сутай, Калиновка нютагуудаар ябажа ерээд Тэндэхи ажаhуугшад маанд ехэ баярлаа. Ма магазинуудта үдэр бүри эдеэ хоол, хубсаhа хуу ханалтайгаар абаал даа, - гэ наймаалагша Ксения Иванов Редикальцева хөөрэнэ.

Тиимэhээ Тарбагатай аймагай Ехэ-Куналей Пестеревэ hууринуу наймаашад ажалайнгаа дүнгүүдээр hанаагаа хананэ

С. ВЯТКИ

Ургаса хуряалга - 96

"ШАМАРЛАЖА БОЛОХОГҮЙ"

ХЭР ургаа хойшо орооно таряагаар элбэг байдаг, республика соогоо эгээл ехэшье газарта таряа ургуулдаг Мухар-Шэбэрэй аймагай олонхи ажахынуудта үнгэрэгшэ зунай ган гасуур горитойхон хохидол ушаруулаа гэжэ мэдэнэбди. Тиигэбэшье ёнотой таряаша зон байгаалиин борхэшээлдэ, сагай уларилай зууда гомдожо, урма хоригоо унагаадаггүй, гараа нуула табидаггүй.

Жэшээнь, мүнөө ургаса хуряалгын наа эхилээд байна үедэ ажахынуудта ябахадаа, механизаторнуудтай хөөрэлдэхэдэ, "хайшан гэхэб, ургажал үгэнь хуряажа абаха гүбдеэ. Шамарлажа, шалайжа байха аргагүй" гэжэ тэдэ нэлэнэд.

Наяхан "Коммунизм" колхозой ахамад агроном Н. Сафоновтой хөөрэлдэхэдэмни, тэрэ иигэжэ гэлэбэ:

- Ган горитой тодхор хээ. Бүхы 2500 гаран гектар таряанаймнай 372 гектарынь зунай халуунда "хуряшоо" гэхэдэ болохо. Тэндэнээ малайшье нэгэ юумэн гарахаар бэшэ. Ехэнхи таряамнай гектар, эдеэшэлгэнь жэгдэ бэшэ. Гектарай тэды нэг центнер орооной сохигдохо гэжэ хэлэхэнь борхэтэй даа. Юрэдөөл, ерэхэ жэлэй үрэнэ, эдихэ таряагаа абаха аабзабди гээд найдагдана.

Эдэ удэрнүүдтэ ажахын таряалан дээрэ шэнэ ургаса хадалга, хуряалга түлэг дундаа. Хабар эртэ таригдаhан, hайса эдеэшэнтэhэн шэниисын поли дээрэ "Нива" түхэлэй нэгэ, "Енисей" түхэлэй хоёр комбайн таряа баал болгон хадажа байна. Тэдэниие комбайнернууд Александр Челночков, Николай Калашников, Николай Васильев гэгшэд жолоодон ябана. Харахада таряанайнь баалнууд нямhалхан даа.

- Хэрбээ жэгдэ эдеэшэhэн байгаа hаань, сэхэ хуряаха hэмди. Теэд эдеэгээ хүсөөгүй, ногооборшье таряан бии. Тиимэhээ ургаа болоhон ургасаяа ехэ гээлтэдэ оруулангүй абахын тула амяарлан хадаха, хуряаха болонобди, - гэжэ Олег Николаевич Сафонов хэлэнэ.

Нүгөө таряалан дээрэ баhал хэдэн комбайн таряа сэхэ хуряажа ябаа hэн. Эндэ механизаторнууд Фёдор Фёдоров, Сергей Алексеев болон бусад хуряалгын агрегадуудые жолоодоно.

Даб дээрэ ажахыда түрүүшын 100 шахуу гектарай ургаса хуряагдаа, хамта 700 тухай центнер орооhон сохигдоо. Гадна баhал 100 үлүүтэй гектар шэниисэ баал болгогдон хадагдаад байна.

Аймагай бусадшье ажахынууд таряа хадалга, хуряалгадаа жэгдэрэн орожо эхилээ.

В. ШИРДАРМАЕВ.

ХОЛЫН ХАРГЫНХИДТА - ХАЛУУН БУУЗА

Республика соогоо эгээн түрүүлэн шахуу таряашанай ажахы эмхидхэhэн Хэжэнгын аймагай мэдээжэ фермер Пётр Ямпилович Базаров 1990 ондо "Первомайский" совхозой Үлзытэ гэжэ хундыдэ үмсэдөө газар абаад, ажалаа эхилжэ, таряашанай энэ ажахы "Үлзытэ" гэжэ нэрлэгдэhэн юм. Мүнөө гол түлэб орооhо таряа ургуулдаг, үхэр, гахай тэжээдэг шэглэлтэй.

Нёдондо өөhэдынгөө үйлэдбэрилhэн мяха, hү hаалиин зүйлнүүдые олзотойгоор худалдахын тула Улаан-Үдэ Хэжэнгэ хоёрые холбоhон гол харгын захада "Халуун эдеэн" гэжэ зоной хоол бариха багахан гэр түхеэрээ hэн. Холын харгыда ябагшад эндэ хүрэжэ, ёнотой буряад зоной дуратай буузын, сагаан эдеэнэй болон элдэб зүйлнүүдэй амта үзэжэ, халуу орожо гарадаг болоо.

- Ажахыдаа яhала олзо оруулдагбди. Юундэб гэхэдэ, нэгэдэхеэр өөhэдын мяхаараа , hүөөрөө элдэб эдеэнэй зүйл шанажа, худалданабди. Хоёрдохёор, эдеэ бариха зон үдэр hүнигүй олоор ябажа, наймааемнай hайн гүйлгэдэг, - гэжэ тогоошон Татьяна Савватеевна Бадмаева хэлэнэ hэн.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

ЗУРАГДЭЭРЭ: "Үлзытэ" гэжэ таряашанай ажахын мэдэлэй эдеэ хоол баридаг газарай тогоошон Т.С. Бадмаева.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Тарбагатайhаа мэдээсэнэ

АЯНШАЛАГШАДАЙ СЭГНЭЛТЭ СЭНТЭЙ

Мүнөө хаанашье хүдэлөө hаа, алгүүрэй эдеэ хоолой, эд хараанай үнэтэй болоhон тухай өөрэлдэнэ. Тиихэдэ алишье талбарида хүдэлөөд, салин талhэзэ саг соонь абахаяашье олинхой гээшэбди.

Харгы заhабарилдаг предприятинуудай хүдэлмэрилдэ хүнгэн гү? Бултал адли болообди. Урдандаа бидэнэр нэгэй хаhые hамбаашалан харгынуудаа hайнаар заhабарилхын түлөө оролдодог, хөдэлзэдэг hэмди.

Байгша ондо Тарбагатайн нэгэй харгы заhабарилгын участогай хүдэлмэришэд тиимэшье ехэ хүдэлмэри хараалаашьегүй hаа, гараа дэлгээд hууха бэшэ хадаа, харгын нэгэ хубиие асфальтаар хушаhан байнабди. Федеральна удха шанартай харгын гурбан километрэй зайдахи яама ялхинуудые заhажа, асфальтаар хушаhан, районой дэбисхэр дээгүүр табигдаhан тэмдэгүүдые, баханануудые бултыень шэнэлhэн, автобусуудай буудалнууд сагаадагдаhан, шэрдэгдэhэн байгаа. Мүн Пестеревэ Ехэ-Куналей хоёрой хоорондохи харгы асфальтаар хушагдажа, ашаанай машинануудай ябахада дардам бологдоо гээшэ.

Эдэ бүхы хүдэлмэри Н.Д. Собенников, В.П. Русанов хоёрой хүтэлбэрилдэг бригадын гэшүүд И.И. Потапов, Н.И. Григорьев болон бусад даалгагдаhан ажалаа жэншэдгүй hайнаар дүүргэдэг байhан юм.

"Москва-Владивосток" гэhэн авто-аяншалгада хабаадаhан гэшүүд Россин бүхы нютаг нугануудай харгынуудай муу байhан тухай өөhэдынгөө hанамжа, дурадхалнуудые хэлээ hэн. Тиихэдээ бидэнэрэй заhабарилhан харгы эрилтэдэ таарана гэжэ тэдэнэр тэмдэглээ бэлэй.

В. ТИМОФЕЕВ,
Тарбагатайн харгы заhабарилга-барилгын участогай механик.

Манай хөөрэлдөөн

ТҮБХИНЭhЭН НЮТАГhАА ТҮРЮУЛЭЭД...

hая болотор бидэ тэрьедэжэ ерэhэн (беженцы) болон түрэл нютагhаа зугадан гаража ошохо баатай болоhон (вынужденные переселенцы) зон тухай газетэ, радио, телевиденийhээл дуулахаhаа бэшэ балай ушараашьегүй , худэхэшьегүй байгаа бэлэйбди. Теэд сагнай хубилжа, СССР түрэмнай үгы боложо, тэрэнэй орондо бүрин эрхэтэ хэдэн гүрэнүүд бии болоод, зарим яhатанай хоорондо хёмороон эхилжэ, дайн дажаршье hүжэрнэ. Росси гүрэндэмнайшье Чечняда шуhата дайн болоо ха юм. Нэгэ гүрэн байхадаа, ямаршье hаалтагүйгөөр урагша-хойшоо ябалдажа, эндэ тэндэ түбхинэжэ, худа урагууд боложо, нэгэл гүрэнэй эрхэтэдбди гэлдэн, аха дүү мэтэ байгдаашьел даа. Хоорондын хэды атаа мэеэн байбашье, тэрээнээ даража шуугаад, засагай зургаанууд hаа айгаад, аали номгон байhан саг байгаа.

Харин мүнөө, үни дарагдан, холо нюугдаад байhан гуршэлдөөтэ арсалдаанууд болон бусад муу юумэн хуу урбалдан гаража, ямар ехэ уй гашуудалтай үйлэ хэрэгүүд болоноб даа. Бурханай үршөөлөөр Буряад орондомнай байдал даруу номгон. Теэд холын нютагуудта боложо байhан хёмороотой үйлэ хэрэгүүдэй суурян, тэрэнэй гашуудалта хойшолон эндэмнайшье үзэгдэжэ захалhаар.

Тэрьедэжэ ерэhэн, ажаhуужа байhан газарhаа баалалтаар гараха ушартай болоhон зон тухай hонирхон, манай корреспондент В. ШАГДУРОВ Буряад Республикын Ажалай ба ажалаар хангалгын министерствын дэргэдэхи миграционно албанай хүтэлбэрилэгшэ М.А. ЕФИМОВТЭ хэдэн асуудалаар хандаhан байна.

– Михаил Абрамович, танай албан тухай зарим зон hайн мэдэхэшьегүй, дуулаашьегүй байнаболохо. Тиимэhээ энэ албан ямар ажал хэрэгүүдые бүтээдэг юм гэжэ тобшохоноор хэлэжэ үгтэл.

- Манай албан Ажалай ба ажалаар хангалгын министерствын дэргэдэ гэжэ зоологдодог юм. Теэд бүхы хэрэгүүднай Россин Федерациин миграционно албанай ударилдалга доро ябуулагдадаг, тэндээл мэдэлтэйбди. 4 шэглэлээр гэхэ гү, али дүрбэн янзын зонтой хүдэлнэбди: тэрьедэжэ гү, али нүүжэ ерэhэн хүнүүд, тусхай хэлсээгээр хари гүрэнhөө эндэ хүдэлхэе ерэhэн зон, хари гүрэндэ хүдэлхэ зорилготой хүнүүд болон манай республика (гүрэн) гаталан ондоо тээшээ ошожо ябаhан эрхэтэд. Эдэ зониие бүридхэлдэ абахаhаа эхилээд, шалгалта хиналтын ажал хуу манайл даа.

– hүүлэй жэлнүүдтэ тэрьедэжэ ерэhэн ба түрэл нютагhаа зугадажа гараха баатай болоhон хэды зон республикадамнай түбхинэбэ гээшэб?

– Гүрэн доторнай, мүн холо гүтын олохон гүрэнүүдтэ политическэ байдал хэнэйшье мэдэhээр орёо хүндэ ха юм даа. Хэзээдэшьеб даа, Россиhаа элдэб шалтагаанаар гаража ошоод, тэндэ түбхинэhэн хүнүүдэй байдал мүнөө бэрхэтэй болонхой. Бүри аргагүйдэхдөө, тэдэнэргэр байраяа орхижо, түрэhэн нютагаа бусаха баатай болоно ха юм. Теэд тэндэнь балай хүлеэhэншье хэн байхаб даа, гэр байра, ажалhаа эхилээд, олон тоото асуудалнууд бии болошоно.

Ехэнхи ушарта, ядарhан тулиhан, юумэ гээшые үзэhэн эдэ хүнүүд, Россин Федерациин миграционно албанда хандадаг, туhалхыень гуйдаг байха юм. Тиигэжэ тэдэнэр, тус албанай үгэhэн саарhатай гү, али өөhэдөөшье аали намдуу, ажал, гэр байра олдохоор нютаг нугануудые бэдэрээд, манай республика ерэдэг байнал даа.

Эдэ зон hүүлэй 3 жэлдэ олоороо ерэжэ захалаа hэн. Бүхы дээрээ тэдэнэй тоо мүнөө 1950 хүн болонхой. Эдэнэй 1200-ниинь ажал хэжэ шадаха зон, 870-ниинь эрэшүүл, 1042-ынь эхэнэрнүүд, 5 наhа гүйсөөдүй 176 үхибүүн гэхэ мэтэ болоно. Яhатанай илгаагаар абаад үзэхэдэ: ородууд - 1130, буряадууд - 250, армянууд - 222, украин эрхэтэд 81 болон бусад. Эдэ зон хаанаhаа ерэнэб? Казахстанhаа манай республикада 500 гаран хүн, Таджикистанhаа - 300 гаран, Грузи, Абхази, Арменийhээ гээд лэ, мүн бэшэшье гүрэнүүдhээ хүнүүд ерэнэл даа. Чечняhаа ерэhэн 10 бүлэ бии. Аяар холын Куба гүрэнhөө 3 хүнhөө бүридэhэн нэгэ бүлэ ерээ hэн.

Дайн дажарhаа , тогтуурригүй политическэ байдалhаа, ажалгүй, гэр байрагүй болоhон дээрэhээ хүнүүд ами наhаяа , үри хүүгэдээ аршалхаяа тэрьедэн ерэнэ ха юм даа. Мүн харшалга, үлүү үзэхэшье ябадал байгаа юм бээ. Эдэ зоной дунда эхэнэрнүүдэй олон байhанишь баhал ойлгосотой. Хадамда гараад, хари холо ошоходоо, хэн hанаба гэбэш даа, иигэжэ бусахаяа...

- Бүхы зөөриеэ хаяад ерэhэн хүнүүдэй байдал тон хүндэ ха юм даа. Эдээндэ туhламжа үзүүлэгдэдэг лэ ёнотой.

– Үзүүлэгдэдэг даа, энэмнай манай албанай уялга юм. Жэшээнь, ганса нёдондо жэлээр абаад харахада, 725 хүндэ дүн хамта 26 хахад миллион түхэригэй тэдхэмжэ үгтэhэн байна. Материальна туhламжада 32 гаран миллион түхэриг гаргашалагдаа. Мүн тиихэдэ харгыда гаргашалhан гаргашьень бидэ түлэдэг байнабди. Энэ хэрэгтэ нёдондо жэл 46 миллион түхэриг үгтөө. Гэр байра абахадань туhламжа болгон 78 бүлэдэ 416 миллион түхэриг дамжуулагдаа. Бүри ядарhан, гэр байрада аргагүй хэрэгтэй бүлэнүүдтэ, гэр байра абажа үгэхьемнай Федеральна миграционно албан 317 миллион түхэриг эльгээгээ hэн. Тэрээгээр 7 квартира абтаа. Теэд тон хүшэр байдалтай бүлэнүүд үшөө олон. Хэрбээ тэдээндэ гэр байра абажа үгэхэ юм hаа, 14 миллиард түхэриг хэрэгтэй. Иимэ мүнгэ манда хэн үгэбэ гээшэб?! Гэбэшье арга шадалаараа зондо туhалха гэжэ оролдонобди.

Эдэ зондо туhламжа болгон гаргашалагдадаг мүнгэн барандаа федеральна миграционно албанhаа үгтэдэг юм гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Буряад Республикын Правительство арга шадалаараа туhалха гэжэ оролдодог. Жэшээнь, Улаан-Үдын дэргэдэ оршодог Забайкальска hууринай хажууда 90 гэр бариха 7 гектар газар таhалагдажа үгтэнхэй.

Энээгээр мүнөөдэрэйнгоо хөөрэлдөөе түгэсхоод, Буряад Республикын миграционно албанай бэшэ шэглэлнүүдээр ямар ажал ябуулдаг тухайнь газетынгээ удаадахи дугаарнуудта хоорэлдоогоо үргэлжэлүүлхэбди.

ТӨЛӨЛ

БАЯН-ХОНГОРОО, ЖОРООХОЙГОО ТАХЯАД...

АЛТАН дэлхэй дээрэ амиды мэндэ аза жаргал эдлэжэ, үри хүүгэдэйнгээ дунда амар тайбан ажаһуужа байхада, үдэр сагай, һара жэлэй үнгэрэн һубарихань ехэл түргэн шэнги һанагдана. Минии түрэһэн гараһан, түшэжэ ябаһан тоонтомни элдин Иисэнгэ нютаг болоно. Баян-Хонгор Буурал баабай тахилгатай хадынгаа хойто хормойдо шара алтан элһэн оёортой тунгалаг Иисэнгэ нуурайнгаа урда эрьедэ хүл нюсэгөөр тэжысэ гүйдэг үеынгөө үри хүүгэдээр элдэб янзын наада наадажа (лапта, шагай, хоргодоолсоон), үдэр бүри өөдөө үндыжэ байһан бага балшар наһаяа һанахадамни, һаял шэнги даа. Саг жэл үнгэрхэдөө, ямаршье түргэн гээшэб! Түрэһэн нютаг Иисэнгэһээ гараһаарни, 40 гаран жэл үнгэршэбэ. Басаган хүн харида гэһэн гуримай ёноор, "Улаан-Яруунада" нютагжаһан хүнби. Мүнөө үень Буряад оронойнгоо ниислэл хото болохо Улаан-Үдэдэ ажаһуунаб. Наһаншье ошожо, хүгшэрэгдэжэ байна.

Үнгэрэгшэ нажартаа нютагаараа ябагдаа. Зунай һайхан саг, сэсэг набшын надхаха, сэсэглэхэ, хухы шубуунай донгодохо, үзэсхэлэн һайхан хаһада түрэһэн нютагаараа ябаха гээшэ хэды һайхан бэ! Июниин тэнгээр Яруунаяа ошоходоо, түрэһэн нютагайнгаа обоо тахилгада зорюута хабаадажа, балшар наһандаа наадаһан, хүхиһэн үетэн нүхэдөөрөө уулзажа, эльгэлэн хөөрэлдэһэмни заха хизааргүй жаргал байгаа. Эдир наһандаа эльгэлһэн хүбүүд, басагадни мүнөө үень хүгшэн аба эжынэр болонхой.

Нютагайнгаа обоо тахижа, хүгшэд, үбгэдые, үндэр наһатаниие баярлуулжа, һанаһан буян хэрэгыень бүтээхэ гэжэ оролдодог, урагшаа һанаатай, буянтай зон олон байна даа. Жэшээнь, нютагай зайһан Митэб Дондокович Нимбуев өөрынгөө наһанай нүхэр Анна Дагзамаевнатай, мүн ондоо түрэлхидтэеэ хамта ехэ оролдолго гаргажа, энэ хүндэ сагые хүндэшөөнгүй, Улаан-Үдэһөө Еши -Лодой римбүүшые Түбэдһөө ерэһэн үшөө хоёр ламбагайнартай залажа абаашаад, Иисэнгэдээ мүргэл эмхидхэжэ, нютагайнгаа обоо тахюулаа.

Эхинһээнь һубарюулан хэлэбэл, түрүүшын үдэр гэхэ гү, али июниин 29-дэ (энэмнай буряад литээр зунай дунда хүхэ морин һарын 13-най, гарагай 7-ной, дашаниматай - үлзы хутагтай, маша һайн үдэр байгаа!) үглөөнэй 3 сагта Митэб Дондоковичой ударидалга доро нютагай хэдэн эдэбхитэд Ивалгаһаа морилһон ламанартай хамта урда уулынгаа үндэртэ гаража, уншалга, тахилга хүүлээд бусаа һэн. Удаань үглөөнэй 10 сагаар Иисэнгын бүхы зон холо ойроһоо бууһан хүнүүдтэй хамта Буухасаанда гараа юм. Модото Буухасаанай табиса дээрэ үндэр зиндаата багшанарнай баһал уншалга, тахил үйлэдөөд, даллага абхуулаа.

Тэрэнэй һүүлээр Иисэнгынгээ клубта 16 сагта (үдэрэй 4 саг) дахин зон сугларжа, ехэ уншалга бүтээгдээ. Үбгэд, хүгшэд, үетэн нүхэднай, үри хүүгэднай сэдьхэлээ дүүрэн ханажа, ехэл баяртайнууд, гэр гэртээ тараа бэлэй.

Хойто үдэрынь - июниин 30-да Иисэнгэ Романовка хоёрой хоорондо шахуу оршодог Жороохойн үндэрые тахихаяа баһал сугларжа, хүн зон аха аргаараа тиишэ хүрэжэ ошоо һэн. Тэндэмнай баһа уншалга бүтээгдээ даа. Хамаг гол уншалгые римбүүшэ багша үнэн зүрхэнһөө, аһан оролдосотойгоор нютагай бүхы хүн зоной, үри хүүгэдэйнь, аша гушанарайнь амгалан һайн байхын түлөө бүтээгээ, бэелүүдээ. Баян-Гол гэжэ малшадай байдаг газарһаа холо бэшэ тобхойжо харагдадаг Жороохой шадарай үзэсхэлэн гоё байгаалишье баясажа байһандал үзэгдөө һэн.

Урданайхяар хэлэбэл, хамаг һанаһан хэрэгнай "номуун ёноор бүтэбэ, буян хэшэг дэлгэрбэ" гэлдэн, бүгэдэ зон баяртай тараа бэлэй.

Нютагайнгаа эдэ ехэ тахилганууда хубитаяа оруулһан хүнүүдэй нэрэ дурдаагүйдэ аргагүй шэнги. Нэрлэбэл, Цыжипов Цырен-Хандаүри хүүгэдтээ хамта хони гаргажа, үндэр зиндаата багшанараа, хүн зониие эдеэлүүлээ. Доншуур маани уншаһан ахайхан Базарай аша басагаар (хүнэй ганса басаган һэн) нүхэр хэһэн, мүн лэ айлай ганса хүбүүн Цыжипов Бата баһал хубитаяа оруулалсажа, олон үри хүүгэдээрээ хабаадалсаа. Дамбаев Бадма-Цырен дүү Володитоёо, бүхы гэр бүлөөрөө хабаадалсаа. Дылыкова Мария эдеэ шанажа, амтатай эдеэгээр үндэр айлшадаа хүндэлөө. Ондоошье олон зон хабаадалсаа ааб даа.

Минии аха Жэгжэд Очирович Цыденов мэндэ ябаа һаа, һахыса оролдохо һэн гэжэ досоомни хаха ороо даа. Гэбэшье угыень залгажа, нэрыень нэрлүүлжэ ябаһан үри хүүгэдынь туһалалсаа даа. Хүбүүниинь - Владимир Цыденов нютаггамнай морилһон багша ламанараа бултыень үндэртэ гаргажа, мүргэл уншалга дүүргүүлээ. Шабарта унадаггүй машинатай байһаниинь ехэ туһа болоо.

Иисэнгын шабар шабар гү -

Иишээ тиишээ хэлбыхэш,- гэжэ машинын жолоошодой хэниинь дуулаһан юм гэлсэгшэб. Зүгөөр Володиимнай машина шабарта халташье тороогүй даа.

Бүхы энэ гоё һайхан үргэд мүргэлэй һүүлээр урматайшье, хүхюутэйшье боложо, "Улаан-Яруунадаа" ерэжэ, хадамуудайнгаа обоо тахилгада хабаадааб.

Эдэ бүгэдые юундэ иимэ дэлгэрэнгыгээр бэшэбэш гэхэдэ, саг ондоо болоо, зоной сэдьхэл арюун тээшээ хубилаа гэжэ ажаглааб. Орон нютагайнгаа байгаалиие сахин хамгаалха тухай, эдир хүүгэдэй экологическа хүмүүжэл тухай һүүлэй үедэ элбэгээр бэшэгдэдэг, радиогоор, телевиденеэр ходо хэлэгдэдэг болонхой гээшэ ааб даа.

Байгаалиие бидэ гуйха бэшэбди, тэрэниие дайлан абаха гээшэ манай зорилго гэжэ зарим эрдэмтэдэй помнодог, хүн хадаа байгаалиин эзэн гэжэ хашхаралдадаг үе сагта хүмүүжэһэн минии үеын зон һаял нюдөө нээжэ, сэдьхэл бодол арюудхалгада шажан мүргэлэй ехэ үүргэтэйе мэдэрбэ гээшэ. Энэ мэдэрэлээ нангинаар сахижа, нютаг ороноо, эхэ байгаалидаа энхэрэл сахижа, элинсэг хулинсагайнгаа элдин дайдые ерээдүйнгөө үетэндэ дамжуулха хэрэгтэ аһан оролдожо, дэлгүүрэй хатуу хэсүү сагые хэсүү гэнгүй, эбтэй эетэй, элүүр энхэ һуухатнай болтогой гэжэ үетэн нүхэдтөө, түрэлхидтөө, үбгэд хүгшэдтөө хандаха дурамни хүрөө юм.

М. ЦЫДЕНОВА,
ажалай ветеран.

Гунга ЧИМИТОВ

ДЭЛХЭЙ УУЖАМ

Хэбрэг жаахан юумэнһээ
Хэрүүл, хэлэн болошоо һэм.
Газар дэлхэй уужам гээд,
Гаража гэртэһээ ошоо һэм.
Олон жэлнүүд һубарилдан,
Ошон ошоол - бусахагүй.
Үелэгдээшье заримандаа -
Үгы, мүнөө дурдахагүйб.
Газар дэлхэй уужам, тиймэ
Гансаардаһан намда
Ошохо, орохо газаргүй -
Одоол уйтан байна даа!
Дура инагаа гамнангүй,
Дууһажархёо гээшэ гүб?
Саахар мэтээр үйрүүлэн,
Сасажархёо бэшэ гүб?
Дэлхэй уужам гээд анхан,
Дэмы гэрээ орхиһон
Өөдэгүй зайгуул яндан -
Өөрым гансал хохи юм!

ӨӨРТӨӨ ГОМДООРОЙ

Анханайл нэгэ
Аягүйгөөр
Аашалхадаш - гайхагша
нэм.

Оромгүй энэ зангаа
Орхино бэзэ гээд найдагша
нэм.

Захагүй мүнхэ наһатайдаа
Заримдаа шимни һанадаг
нэнш.

Үбэштэй бэшэ аад,
харатайгаар
Үлүү гарахаар забдадаг
нэнш.

Хэрэггүй, боли гэсэгээн
Хэды олон хэлээш һаам,
Орьёлһон сухалдаа бүтээд,
Ойлгодоггүй бэлэйш даа.
Үнихэн зоогдоһон сэргын
Үрөөһэн тээшээ
хазайһандал,
Хажар шэрүүн
хандалгаһааш
Хажуушаа дурам
хэлтышэнхэй.
Найдал зольм мүнхэлхэ
Нангин дурыем, годоороо,
Гамнангүйгөөр дэбнэһэн
Гансал өөртөө гомдоорой...

ТҮРГЭН - ТУУХЭЙ

Һаял эндэ уулзажа,
Һайхан үгэеэ хэлсэжэ,
Мартахагүйлби гэлдэжэ,
Матаа һаа - хухаршагүй,
Татаа һаа - таһаршагүй
Тангил инагууд болобобди.
Эдир залуу хоёрой
Эрмэлзэлынь хүсэтэй.
Одоо эндэ бэе бэеэ
Ололсоһомнай эли лэ.
Сэбэр инаг дураяа
Сэдьхэлдээ сүм мэдэрэнгүй,
Абари зангаа дадхаажа,
Абалсангүй, мэдэлсэнгүй,
Хоёр зүрхэн хайшан гээд,
Холбогдоо юм, нухэд, аа?
Энэ богони наһандам
Эрхим гэжэ һанахадам,
Эгээш зүйтэй бэшэл даа -
Эндүүрһэмни элил даа.

ХОМХОЙ ХОБДОГОЙ ХОЙБОН ЖОРОО

Түрэ найрта уряалгүй
Түрүүн ошоод хашалгүй
Түрисэлдэн орохо,
Түрүү һуури эзэлхэ.
Хомхой хобдог зариманай
Хойбон жороо энэл даа.
Үдэшэлгыи болоо һэн,
Үлэхэгүй, үрдихэ.
Угтамжа дээр одоошье
Ухаа алдан ерэхэ.
Хомхой хобдог зариманай
Хойбон жороо энэл даа.
Милаангуудта мнһэрхэ,
Мила һүрэн эдихэ.
Сагынь болгоод, шадаха,
Сагаалганда садаха.
Хомхой хобдог зариманай
Хойбон жороо энэл даа.

ХҮНЭЙ НАҺАН

Багшын ажалда бүхы наһаяа зорюулһан, һаяхан ондоо юртэмсэ мордоһон Дугар Цыденович Цыдено хүнэй наһан тухай арадай уран үгэнүүдые нэгэтэ хөөрөө һэн:

10-тай үхибүүн - улаан бургааһан,
20-той хүн - галзуу шоно,
30-тай хүн - хара гүрөөһэн,
40-тэйдөө - дүрэтэй сар,
50-тайдаа - тахяа,
60-тай хүн - жаран жалга,
70-тай хүн - далан улаан хэлэн,
80-тай хүн - наян хатартай түлгэ,
90-тэй үбгэд - ерэн дуутай барааи.

100-тан... (Энэ наһанай нэрые дурдаагүй, тиигээшье һаа байгаал ёнотой).

Эдэ тодорхойлогонууд хадаа арадай аман үгын абдарта хадагалагдажа ябаһаниинь ойлгосотой. Тиигэхэ зуураа, хүнэй наһанай арбан жэл бүхэниие бүхы талаһаань тодорхойлно бэшэ гү?

Арбан наһатын - улаан бургааһанай аашые халта харуулая. Саашанхинуудыень хүнүүд өөһэдынхеэрээ зохёогуужан, хараһан үзэһэнөө хөөрүүжэн лэ.

"ШАЛИИДАҺАМ ХҮРЭНЫ-Ы ДАА..."

Олон хүүгэдтэй, үнэржэжэ байһан айлай дүрбэдэхи гү, али табадахи үринь Баяр гэжэ нэрэтэй арбатайхан гүйжэ ябаа. Дүүнэрынь баһал гурба-дүрбэ тухай биил һаабза. Байжа ядажа ябатараа:

- Яатараа шалиидаһам хүрэнэ гээшэб даа. Дэбхэрээд гүйжэрхиһээб гэжэ һанабаб, - гэжэ Баяр дүүнэртээ хэлэбэ.

- Тезд хойто таһалга соо ороод лэ хяа дэбхэржэрхиит, - гэжэ Галя гү, али хэниинь бэ даа, дүү басагадайнь нэгэн хэлэбэ.

- Нээрээшье, тиихэ юм байна, - гэһэн бэеэрээ Баяр хойто таһалга соогоо ороод, дэбхэржэ оробо, түр-нюр, тооһо үрхирүүлээн болонол хэбэртэй.

- Баяр-аа, аалаар, мухаа, тэдэшни харааха, - гэжэ хүгшэн эжы бишыхан таһалга соohоо абяагаа үгэбэ.

- Һүү-е, папа, мама бии аал? - гэмсэлрээ, Баяр гэнтэ далаяа таһа хабшиилгаад, "Детскэ" руугаа гүйжэ орошобо.

Энээниие һэмээхэнээр хаража байһан эхэ, эсэгэнь, хүгшэн эжынь аалиханаар ехэ энеэлдээ һэн.

Хүнэй ухааңда ороогүй, үшөө элдэбын аашануудые һанажа ядадаггүй хаһань һааб даа - улаан бургааһадай.

Д. ЖУГДУРОВА.

Буряадай арадай поэт, Россин Федерациин болон Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ ЧИМИТ-РЭГЗЭН НАМЖИЛОВАЙ түрэһөөр 70 жэлэйнь ойдо

"САХИЛГААН ШЭНГЕЭР ЗУРАЛЗАААША САГААН ДАЛИТАЙ ГУЛАБХАА..."

1996 оной июниин 20-до бүгдэ арадай "Буряад үнэн" газетын 6-7-дохи нюурнуудта хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй дид-доктор, Буряадай гүрэнэй университедэй доцент Мэри Матвеевна Хамгушкеева Ч-Р.Н. Намжиловай 70 жэлэйнь ойдо зорюулжа, "Эрдэни арюун гэнэнь халташье бууараагүй..." гэжэ ехэ һонирхолтой өөрөөгөө, мүн шүлэгүүдыень бэ. Зудхэли тухай 1982 ондо бэшэһэн замай тэмдэглэл толилһон байгаа һэн. Бидэ бүлтааран ехэ һонирхожо ашаһан байнабди.

Буряадаймнай элитэ уран зохёолшо Чимит-Рэгзэн Намжилович Намжилов гээшэ минай Агын тойрогой Үзөөн хошоной Жэбхээһэн нютагта 1926 ондо түрэһэн түүхэтэй байха юм. Зохёолшын намтарые, үнэн тэрэшэлэн урлажа гаргаһан юм тоото зохёолнуудыень ахин дабтажа хэлэхээ бананагүйб. Эдэ бүгдэ арад ондомнай элшье һаань, оюун болгэ Чимит-Рэгзэн ахынгаа дунхэ дурасхаалда зорюулжа, ун ухаанайнгаа оёорто гулгаһан хэдыхэн бодолнуудые ашаһань гаргажа, олониитынгээ ааны дэбтэртэ. "далайда дуһал гэнэри" гэһэндэл, омогорхон байжа, оруулха хүсэлэнтэйб.

Чимит-Рэгзэн Намжиловай "нютагни" гэжэ дууе бидэ ни заяанһаа эхилжэ ашаалаһан зандаабди. Энэ зохёолдонь манай нютагһаа гаргажа гараһан, мэдээжэ гэжэмшэ Базыр Очирович Цыренданшиев аргагүй һайхан ага зохёожо, арад зондоо сууда гараа. "Арбан табанай һарын толондо арбан найман наһам һанагдаа, абал эжымни түрэһэн гуламта - Ага нютагни ямар һайхам даа" - гээд, дуушадай эхилхэдэнь, саашадаа бүхы юумэн нюдэндэшни харагдаһан шэнги болохо. Энэ дуугаар манай Ага тойрог өөрын "гимн" болгоо һаа, нэгэшье гарзатахагүй һэн гэжэ һанагшаб. Уран шүлэгшэнэй үшөө нэгэл мүнхэ зохёол дээрэнь тогтохоёо һананаб. Энэ - "Сагаан далитай гулабхаа". Энэ шүлэгтэнь буряадаймнай суута хүгжэмшэ Бау Ямпилов ёнотойл һайхан дэмбэрэлтэй аялга таарууллжа, түрэл арадтаа бэлэглээ ха юм. Бидэ бүлтааран омогорхонобди! "Сагаан далитай гулабхаа" гэжэ энэ сууда гараһан, олондо мэдээжэ болоһон дууе бидэнэр, тэрэ үеын уран һайханай нааданда хабаадагшад, ямар тиимэ одо заяатайгаар, хүн зоной уярхаар, баярлахаар, шангаар - хүхюу зоной хэлэдэгээр - "гэр бараанай тэһэрхээр" дуулалдадаг байгаабди.

Чимит-Рэгзэн Намжилов амиды мэндэ ябаа һаа, 70 наһанайнгаа ойе тэмдэглэжэ, үнөөхил зандаханаа, хүхюун дорюунаар энеэжэл, тоһо лэбшэһэн, шанартай зохёолнуудаа бэшэжэл, уншажал ябаха һэн. Теэд яахабши даа, оршолонто тэнгэриин заяан гээшэмнай иимэл ха юм даа.

1960 гаран ондо Чимит-Рэгзэн Намжиловай Монгол орондо ТАСС-ай сурбалжалагша боложо ошоһыень элихэнээр һананаб. Тэрэ үедэ тэдээнэй эрхэ тангил басаганиинь манай Согто-Хангилай дунда һургуулида богонихон сагай турша соо һуралсалаа үргэлжэлүүлһэн юм. Бүри хожомынь, 1982 оной июнь һарын ааяма халуун үдэр, буряадайнгаа элитэ уран зохёолшодые, тэрэ тоодо - Цокто Номтоевые, Цыден-Жап Жимбиевые, Чимит-Рэгзэн Намжиловые Согто-Хангил нютагтаа уттажа, уулзаһанаа баһал элихэнээр һананаб.

Мүнөө, энэ жэлдэ, Чимит-Рэгзэн Намжилович Намжиловайнгаа дурасхаалта 70 наһанайнь ойе тэмдэглэжэ байхадаа, мүн тэрэшэлэн тэрээнэй шэдитэ гуурһаар бэшэгдэһэн "Сагаан далитай гулабхаа" дууе эхинһээнь эхилээд, адаг хүрэтэрынь аятайханаар уншаад, аянгалан дуулалдаад байхадаа, сээжэ зүрхэеэ хүдэлгэн уяржа, эдэ сэсэн мүрнүүдэй өөртэнь сэхэ тудаһыень мэдэржэ, урма баяраар дүүрэнэбди.

Алиш ороной хилы дабажа,
Арад зонии золгонош.
Хатуу тэмсэлэй уряал дуулгажа,
Халуун зүрхыень холбонош.
Үхэлэй түймэры сараха шадалтай,
Үнэн үгые зарлаха ажалтай,
Сахилгаан шэнгеэр зуралзааша
Сагаан далитай гулабхаа.

Дамба-Ринчин ЦЫРЕНЖАПОВ,
штатнабэшэ корр.

Хоморой үзэгдэлнүүд

ХАРТААБХА ХАРАМНАһАН ВО

Во Нью Да гэдэг вьетнам таряашан ажалайнгаа [illegible] - батат (амтатай хартаабха) һахижа, үүдээ [illegible]соһоонь шэбхэдээд, хэдэн үдэр соо газааншаа [illegible]рагүй. Юун болооб гэбэл, ургуулһан нэгэ [illegible]адынь үзэгдөөгүй томо - 85 килограмм байшоо [illegible] "Лао Донг" һонин дуулгаба. Дуулдаагүй энэ [illegible]ин ушар оршон тойроной тосхон һууринуудай [illegible]сой анхаралые татаа бэзэ. Тиигээд ямар нэгэн бурханда мүргэхэеэ сугларһаншуу, Вогой гэрэй газааһаа зоной таһалдахаа болиходо, мэдээ табиһан эзэн тэдээнһээ тэрьедэжэ, томо хартаабха-батадаа гэртээ оруулаад, тэрэнээ зоогложо дүүргэһэн хойноо үүдээ нээһэн байна.

"Эхо планеты" гэжэ журналай энэ жэлэй 11-дэхи дугаарһаа абтаба.

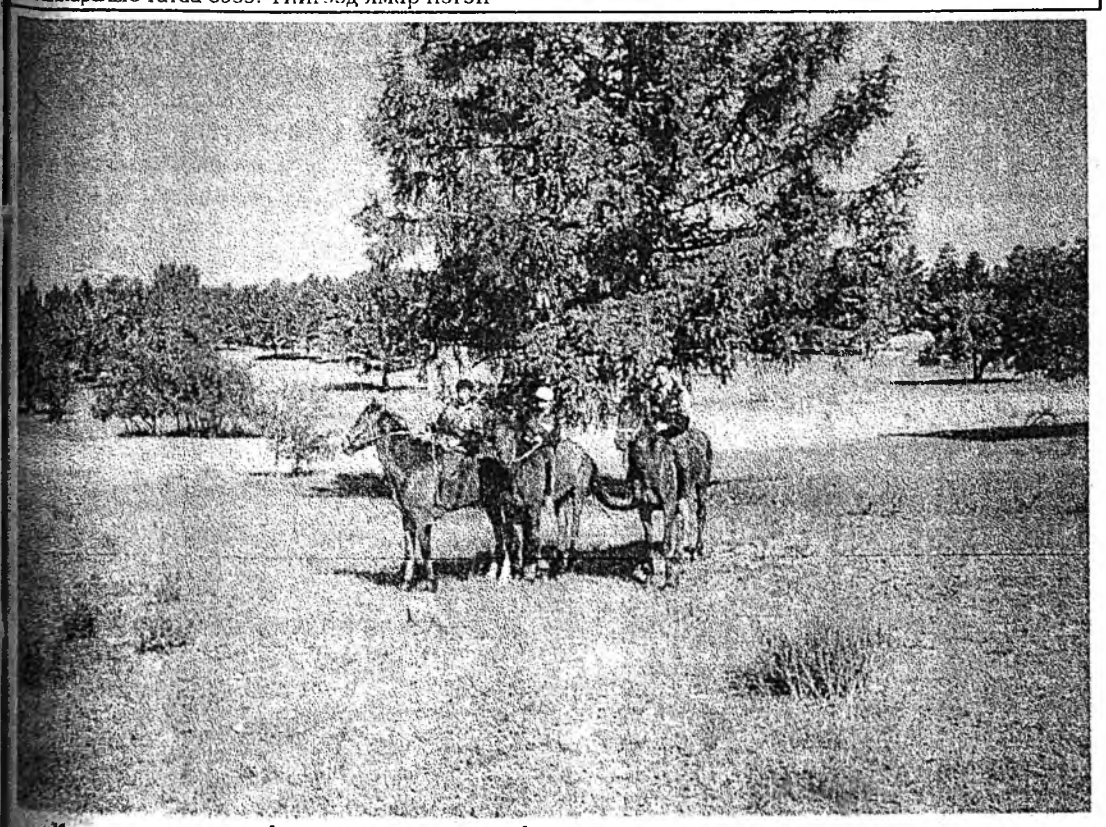

Хатарша моридойнгоо хазаар даран... *В.Ванчиковай фото.*

Хүүгэдтэ зорюулагдаһан зохёолнуд

АБАНЬ ҺУРГАХА ГЭЭД...

Нэгэдэхи класста һурадаг зургаатай Дандар тоо бодолгодо ядалдадаг байба. Энээндэ һанаагаа зобоһон абань хүбүүндээ тоо бодуулжа һургаха юм байна гэжэ бодоод, тэрэнээ хажуудаа диван дээрэ аятайханаар һуулгаад, иигэжэ хэлэбэ:

- Дандар, би мүнөө шамда тоо бодолго заажа үгэхэм, анхаралтайгаар шагнаад һуулши. Табанһаа табые хорооходо, хэды үлэхэб?

Хүбүүнинь амандаа уһа балгаһандал, аншргүй һууба. Абань хүлеэжэ ядахадаа, хүбүүндээ ондоо даабари үгэбэ:

-Шинии хармаан соо табан мүнгэн байба гэлэй, харин тэрэнини хармаанһаашни унаад, үгы болошобо гэлэй. Шэбшэжэ үзөөд, харюуса даа: хармаан соошни хэды мүнгэн үлөөб?

Хүбүүнинь тэрэ дороо:

- Ганса нүхэн үлөөл даа! - гэжэ тоб байса харюусаба.

БУРУУ ҺУРГААЛ

Нэгэтэ табатай Тарба абадаа хэлэбэ:

- Эжымнай бидэнээ бурууугаар хүмүүжүүлнэл ха?

Абань даб гээд хүбүүнэйнгээ хэлэхые ойлгобогүй.

- Үгы, Тарба, ши юундэ тиигэжэ һанаха болоо хүмши? - гэжэ абань һонирхобо.

Хүбүүнинь һанаа алдаад, иигэжэ харюусаба:

- Үдэшэндөө нойроо оройдоошье хүрөөдүй байтарнай, оройдомнай орууладаа, үтэр түргэн унтагты гэжэ баалана ха юм. Теэд үглөөгүүр хүсэд унтажа садаагүй байтарнай, үтэр түргэн бодогты гэжэ гэмэрнэ, сухалдана биши.

ЛҮГШЭТЭРӨӨ ЭНЕЭЛДЭБЭ

Хотодо ажаһуудаг нэгэ гэр бүлынхид үдэшын хоол эдижэ һуубад. Хүгшэн эжынгээ бэлдэһэн амтатай хоол эдижэ һууһан дүрбэтэй Солбон абынгаа урдаһаа сэхэ хараад, иигэжэ хэлэбэ:

- Папа, ишни шэхэн буряад, харин аманшни мангад (ород) гээшэ ха? Хүбүүнэйнгээ хэлэһэнние даб гээд ойлгоогүй абань ехэл гайхангяар һонирхобо:

- Үгы, юуйдэ тиигэжэ һананабши? Минии аман, хамар, шэхэн, нюдэн - бултадаа буряад ха юм!

- Папа, ямар нэгэ хүнэй буряадаар асуухадань, ши ородоор харюусадаг ха юмни, тиимэһээ шэхэтини буряад, аманиниород болоно ха юм, - гэжэ тоб байса харюусаад, хоолоо эдижэ оробо.

Эдежэжэ һуугаашад бултадаа лүгшэтэрөө энеэлдэһэн юм.

ЗҮҮДЭН

Зургаатай Зунды үглөөгүүр һэримсээрээ:

- Эжы, аа, эжы, би угаа һонин зүүдэ харааб, - гэжэ хэлэбэ.

Юумэ оёжо һууһан эжынь һонирхобо:

- Юу үзэжэ зүүдэлээбши?

- Бидэ ой модон дээгүүр шидэлбди.

- Самолёт дээрэ һуугаад, шидэ бэзэш даа?

- Үгы, би Долсонтой галуун дээрэ һуугаад шидэлб. Модоной соорхой дээрэ буугаад, зэдэгэнэ түүгээбди.

Дүтэхэнэ наадажа һууһан Долсон:

- Теэд гэртээ юугээр ерээбши, - гэжэ һонирхобо.

- Үгы, ши намһаа юундэ асуунаш? Өөрөө шидэлсэжэ ошоо ха юмши!

Д. ОШОРОВ.

Аман үгын абдарһаа

ОНЬҺОН ҮГЭНҮҮД

Үнэнһөө — туһа,
Үнеэнһээ — тоһон.

Агтын хүрэхэ газар
Алда хэлэл үгы,
Эрын хүрэхэ газар
Үлүү хэлэл үгы.

Алаха адаһые
Шуһыень хадхажа алаха.
Алаха хунтие
Үгыень абажа алаха.

Алба хэхэдэ
Аха дүү үгы.

Алдуурһан загаһан
Алда болодог.

Амаараа Ангар байлгаха,
Алаараа загаһа бариха.

Ан барягүй аад,
Арһыень бү худалда.

Булхай булшангаар гараха,
Харгал хабһаараа гараха.

Буруу юумэ
Булшанһаа хүйтэн.

Буруу ябаһан бэедээ,
Буха маажаһан тархидаа.

Бурууудхэнэй хүбүүн
Бурууб гэжэ хэлэхэгүй.

Бухал соо
Буга булаа.

Гадарынь алтан,
Доторынь шибар.

Гасажа үгэдөө оруулхагүй,
Гахай туужа харгыда оруулхагүй.

Гүндэ улам үгы,
Гүжэртэ үгэ үгы.

Гэмэрээд гэмнээн һалахагүй,
Гэмээ амсажа һалоха.

Дэмы хүүрээр
Дэрээ хүрэхэ,
Зайруу хүн нэрэеэ бараха,
Зуһаг ямаан шэмэеэ бараха.

Зарга хэнэн хүн мүнгэеэ дуулаха,
Загаһа эдиһэн хүн хүрэнгэеэ дуулаха.

Зарим нюуса
Заанһаа хүндэ.

Зүб бэшэ хадаа
Зүрхэн хүдэлхэ.

Зүб тээшэнь шүүхэ,
Зэргэ тээшэнь хэлэхэ.

Зүб үгэ — зүһэдэг хутага.
Зуб хүүртэ зүрюу байхагүй.
Зөөлэн мяханда хутаги хэрэггүй.

Зүбтэй хадаа золтой.
Зообэриитэй хадаа шадалтай.

Зүреэш хадаа зүбтэй,
Зэргэлээш хадаа харюуртай.

Байгал шадарай нютагуудта

ЭДИР БЭЛИГТЭЙШҮҮЛ НҮХЭДӨӨ ҮРИНА

Эрдэм һуралсалай, Соёлой министерствэнүүдэй дэмжэлгээр эмхидхэгдэһэн "Бэлигтэй үхибүүд" гэһэн һургуули-лаборатори 4-дэхи жэлээ республика дотор хүдэлнэ. Мүнөө зун эдир бэлигтэйшүүл Дээдэ-Онгостойн бэеэ һайжаруулгын "Салют" гэжэ лагерьта сугларaа. Эндэ үхибүүд уран зураг, аялга дуунай, журналистикын хэшээлнүүдтэ түрүүшын туршалганууд хэжэ, үетэн нүхэдтөө ажалаа харуулаа, материалнуудаа зүбшэн хэлсээ. Сэгнэлтэ табидаггүй иимэ хэшээлнүүдтэ үхибүүд дуратайгаар ябахадаа, элдэб аашатай баян һанал бодолоо зураг дээрэ зуража, багшанартаа харуулха аргатай байгаа.

Үдэр бүри һонин хүнүүдтэй уулзалганууд үнгэргэхэдэ, хэды гоё гэшэб. Иимэ уран һайханай халаанда амархын тула үхибүүд уран һайханай конкурснуудта хабаадажа, шэлэлгэ гараа юм. Мүнгэнэй дуталдаһанай шалтагаанаар конкурсдо хабаадаһан зарим илагшад энэ лагерь ерэжэ шадаагүй. Тиимэһээ Сэлэнгын аймагай 11 үхибүүдэй ерэхэдэ, ехэ баярлаабди. Республикын элдэб аймагуудай бэлигтэй үхибүүд энэ лабораториде сугларжа танилсаад, бэе бэеынгээ ажабайдалаар һонирхожо, шэнэ мэдэсэнүүдээ хубаалдана гэшэ. Журналистикын хэшээлнүүдтэ ухаалан зохёохо талаар тестированиг хэгдэхэдэ., Новоселенгинскын дунда һургуулиин һурагша Сергей Дымбрылов 13-14 наһанайхидай дунда һайн дүнгүүдые туйлаба.

Сибириин эдир корреспондентнүүдэй һургуулиин программаар манай лаборатори ажалаа ябуулхадаа, республикын телевиденеэр лагерь тухай дамжуулга бэлдээ. Гадна Ноёхоной дунда һургуулиин һурагша Цырен-Дулма Рабданова "Бэлигтэй үхибүүд" гэһэн программын хүтэлбэрилэгшэ, искусствын академиин доцент Г.К. Олзоеватай һонирхолтой интервью хэбэ. Новоселенгинскын дунда һургуулиин Инесса Борисовагай бэлдэһэн репортаж бултанай һайшаалда хүртөө. Саяна Дамбиева, Ринчина Санжиева, Ира Доржиева, Сергей Ангархаев, Дарима Цыдендондокова, Саяна Бальжинимаева гэгшэд аятайгаар, зохидоор бэшэнэд гэжэ тэмдэглэгдээ. Саашадаа Сэлэнгын аймагай эдир бэшэгшэдэй материалнууд "Буряадай залуушуул" гэһэн газетэдэ толилогдохоор хараалагдана. Зүгоор энэ аймагайхид эдир бэлигтэйшүүлээрээ омогорхожо, саашадаа тэдэниие дэмжэхэ гэжэ найданабди.

Людмила ДОРЖИЕВА,
"Буряадай залуушуул" газетын редактор.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Гусиноозёрск хотын эдир бэшээшэд; поэдүүд Б. Дугаров, Т. Гомбожапов, Г. Олзоева эдир бэшэгшэдэй дунда.

ХҮҮГЭДЭЙ ХҮСЭЛ БЭЕЛҮҮЛЭН

Хотын Хүүгэдэй уран һайханай байшанда 20 гаран кружок эмхидхэгдэнхэй юм. Сентябриин 2-һоо эндэ һургуулиин, саадай хүбүүд, басагад сүлөөтэй саггаа ерэжэ, хатар нааданай, бэе һорилгын, бусад уран һайханай кружогуудта ябаха аргатай. Сентябриин 6-да эгээл олон хүүгэд хатар нааданай, журналистикын кружогуудта бэшүүлһэн байна.

Манай корр.

ОРЁО БАЙДАЛ ӨӨРЫН ОНСО ШЭНЖЭТЭЙ

Эрдэм мэдэсын үдэрөөр һуралсалай шэнэ жэл эхилбэ. Түрүүшэ хэшээлнүүдтэ уряалһан хонхын абяан Улаан-Удын хүдэлмэришэ залуушуулай һургуулида зэдэлээ. Энэ һургуулиин ажабайдалда мүнөө сагай хубилалтануд ехэ нүлөө үзүүлээ. 50 гаран жэл саана байгуулагдаһан һургуулида һүүлэй 7 жэл завучаар хүдэлэ байһан Л.А. Асееватай манай корреспондент Е. ЦЫБЕНОВ уулзажа, мүнөө үеын ажабайдалаарнь һонирхобо.

- Людмила Алексеевна, үниндөө иимэ һургуулида залуушуул ажалайнгаа хажуугаар һурадаг байгаа. Мүнөө тиимэ зандаа гээшэ гү?

- Манай һургуулида ажал хэжэ байгаад, һурадаг залуушуул үсөөн, нэгэ хэды юм. Мүнөө эндэмнай олонхид дунда һургуулияа хаяһан, тулюур байдалтай гэр бүлын үхибүүд, хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүдэй инспекциин харууһанда табяатай хүүгэд һурана.

Байдалай муудаха бүри манай һургуулида һурагшад олошордог юм. Дүрбэн жэлэй саана 7-8-дахи классуудые нээхэ баатай болообди. Эдэ классуудта зааха гээшэ эгээл хүндэ. Үшөошье томоотой болоогүй дээрэһээ хэшээлнүүдтэ ёһоор ябанагүй, энэл ушарһаа гэртэхинтээ муудалдана. Ахамад классуудта ондоо юм ааб даа. Һураха хүсэлтэй, бидэ тэдэндэ өөһэдын талаһаа элдэб курснуудые эмхидхэжэ, һуралсалай хажуугаар зарим мэргэжэлнүүдтэ һургадагбди. Һуралсалай хүдэлмэриин комбинадтай хэлсээ баталжа, 10,11-дэхи классай һурагшад тэндэ секретарь - машинисткын, медсестрагай, слесариин, дарханай мэргэжэлдэ һураха аргатай.

- Энэ жэлдэ хэды һурагшадтай, хайшан гэжэ һуралсалаа ябуулнат?

- Гурбан халаанда 500 гаран һурагшад һурана. 9 һуралсалай кабинедтэ 28 класс һураха болоно. Тиимэһээ багашуулай хэшээлнүүд үглөөнһөө эхилнэ, 2-дохи халаан 12 сагһаа , 3-дахи халаан 4 сагһаа үдэшын 8 саг болотор юм. Очно, заочно, түргэн һуралсалай классуд байха. Улаан-Удэдэ үдэшын хүдэлмэришэдэй һургуули гажэ 4 һургуули үлөө. Манай авиазаводой ба хуулиин наһа хүсөөгүй хүүгэдэй колонидо 2 тусхай һургуули бии юм. Булташье номдоо муу гэхэнь аргагүй. Һуралсалай классуудта бэрхэ һурагшад һурадаг, һургуулиин һүүлээр институт, техникумдэ орохо хүсэлтэй байдаг юм.

- 28 класста хэды багшанар хүдэлнэ гээшэб?

- Манай һургуули юрын һургуулинуудһаа тад онцо гээшэ. Багша һурагша хоёрой хоорондо өөһэдын хаяг харидсаан байха ёһотой, 7-8-дахи классай һурагшад түргэн хубилдаг хүндэ зантай байдаг юм. Жэшээлбэл, энэ мүнөө түрэлхидэй асарһан Тимур Б. хүбүүн 17-дохи һургуулида 2 жэл 7-дохи класста һуугаад, гурбадахи жэлээ "тэрэ" һургуулида һурахагүй, багшанартаяа тааранагүй" гэхэдэнь, манда асарба. Иимэ ушарнууд жэл бүри болодог юм. Тиимэһээ манай багшанар жэл анхаралтайгаар һурагшадтаа бүхэндөө хандадаг. Манай һургуули хаяа һаа, хайшан ошожо һураха гээшэб? Ерэхэ сагта үшөө хүндэ болоно бэзэ, энэ байдалай хүлгөөн гэхэдэнэртэ "ажамидарха" ехэ хүндэ.

Һургуулидамнай 20 багшанар хүдэлдэг юм. Олон жэлэй туршада хүдэлөөд, нёдондо жэл наһанайнгаа амаралтада О.П. Степанова гараа. Дүй дүршэлтэй литературын багша Т.П. Коновалова, Г.Ф. Грехова, З.Н. Калёнова, В.Р. Номогоева гэгшэд 5-7 жэлэй туршада энэ һургуулида хүдэлнэ. Мүнөө жэл дээдэ һургуули дүүргэһэн залуу багша В.А. Ильин түүхэй хэшээлнүүдые заажа эхилэ. Һурагшадта анхаралаа өгөөд, хандуулжа хүдэлдэг Валерий Борисович , Мотошкин хүмүүжүүлгын талаар орлогшоор олон жэл хүдэлмэрилнэ.

- Мүнөө үеын хэмжээгээр хүндэ, харюусалгатай ажалтай болонот. Эдеэ хоолоор, хубсаг хунараар дуталдаһан үхибүүдэй эрдэм шудалха зориггүй байжа болохо...

- Үнэхөөрөөл, үбэлдөө зарим хүүгэднай һургуулида ябадаггүй, үмдэхэ дуртай, хубсаһа үгыбди гэжэ хэлдэг юм. Харин ямаршье байдалда тохёолдоошье һаань, дүй һургуули дүүргэбэл, саашаа хуби заяагаа шиидхэхэ ёстой боломжо олохо гэжэ. Һурагшадтаа найданабди. Ерэдэйнгээ найдал, этигэл алдаагүй һаань, һайн гэшэ.

- Танай хүсэл үнэхөөрөө болоһой, баярые хүргэн бултандатнай һайн һайханай хүсэнэб.

ЧИНГИС ХААНАЙ УГ ТУХАЙ

ЧИНГИС хаанай уг Энэдхэгэй Маха Самаади хаанhаа эхилдэг юм. Мянга үлүү жэлэй түршада Маха Самаади хаанай алтан урагhаа таhаржа, хойто саhата нютагуудаар дэлгэржэ эхилhэн. Энэдхэгэй Хүсэлэн хаанай хүбүүн Сарба гэдэг хаан табан хүбүүтэй байhан. Тэрэнэй одхон хүбүүн хүхэ нюгоон үhэтэй, гар хулынь хара хабтагар, нэгэ нюдэниинь дээшээ, нүгөөдэнь доошоо харанхай байhадань, энэ юртэмсын хүн үрэлтэндэ адли бэшэ гэлсээд, зэд нуурсагта тэрэниие хэжэ, Ганга түрэндэ урадхуулжа орхиhон гэхэ. Галба Түбэд хоёрой хоорондо нэгэ түбэд үбгэн мүрэнэй эрьедэ хаягдаад байhан хуурсаг олоод, тэрэнээ нээжэ үзэхэдэнь, үзэлэй сэбэр шарайтай хүбүүн байба. Арбан зургаа хүрэхэдөө, газарай үндэрые шэлэжэ, саhата Шамбо гэдэг газарта нютаглаба. Түбэд хүн уулзаад: "Хаанаhаа ерээд, эндэ нютаглажа байнат? - гэхэдэнь, нэшээ заажа: - Хүхэ тэнгэриhээ ирэгатай бэлэйб", - гэбэ ха. - Манай Түбэд орондо хаан үгы, - гэжэ хэлээд, түрэниие үргэлжэ абаашажа, Түбэдэй нэгэл түрүүшын хаан болгоhон, Хүзүүн сандалита хаан гэжэ нэрлүүлээ юм. Һүүлээрнь хүн сандалита, шубуун сандалита хаан, арбай сандалита хаан, морин сандалита хаан, алтан сандалита хаан эгдэдэг болоо. Алтан сандалита наанай гурбадахи, одхон хүбүүниинь Бүртэ Шоно болоно. Бүртэ Шоно таванартайгаа эбээ таhараад, хойто нуг шэглэжэ, Тэнгис далай гаталаад, Задай гэдэг газарта нютагжаhан, Гуа Марал гэргэтэй болоhон байгаа. Энэ нютагынь гурбан голой эхин болохо Бурхан Халдуун байгаалитай тэрэ нютагта монгол обогтон болобо.

Энэ үеhөө эхилжэ, Чингис хаанай ургүрэлынь тодорхойлогдоно.

Мүн энээн тухай Агваан Доржиевай тэмдэглэhээр: "Алтан үзэрээтэ хаанай одхон хүбүүн Монголдо Бүртэ Шоно гэжэ алдаршаhан, тэрэ Түбэдhөө ара зүг хэрижэ, Гуа Маралтай ушараа. Тэнгис далайе гаталаад, Байгал мүрэнэй Бархан үндэртэ hуурижаhан, Бэдээ гэжэ уластай ушарhан гэхэ. Тэрэ улас Бүртэ Шоные цог буянтай гэжэ Хаан болгон үргэмжэлhэн байгаа. Бүртэ Шоно Бата Сагаан, Батачахан гэжэ хоёр хүбүүтэй байhан. Тэрэ хоёр хүбүүдhээ тараhан аша, үрэнэрынь газар газарта хаан болжо, уласые эзэлжэ ябаhан". ("Буряад-монгол угсаатанай бии болоhон тухай" номhоо абтаба). Мэргэн гэгээн "Алтан Тобчи" номдоо Бурхан Халдуун хаана юм гэжэ мэдэгдэнэгүй гээд тэмдэглэнэ. Бурхан Халдуун гэhэн нэрэ Бархан байлтай, юундэб гэхэдэ, Бархан хада уула уун гэжэ бэшэгдэhые оршуулхадаа "Бурхан халдуун" гэжэ орхёо ха. "Чингис хаанай цадиг" ном соо "Бүртэ Шоно Гуа Марал нэрэтэй хүнии абажа, Дзэдээ гэжэ газарта нютаглажа, сагуужа монгол обогтон болобо". Бүртэ Шонын наймадахи үе болохо Борджигуудай мэргэн Монголжин Гуа гэргэтэй, тэрэнhээнь Торголжин баян Борогшон Гуа гэргэтэй байhан.

Бүртэ Шоноhоо хойшо арбаад үе үнгэрhэн хойно Торголжин баянай Борогшон гэргэнhээнь Добо Сохор Добо Мэргэн хоёр хүбүүд гараба. Добо Сохор урдахи соходоо ганса нюдэтэй, гурбан хараанай газарые нэбтэ харадаг байhан. Нэгэтэ Бархан уула дээрэ гараад, тойроод хаража hуухадань, хүн зон иишэ тиишээ нүүжэ байба. Нэгэ нүүдэлшэнэй тэргэ дээрэ нэгэ үхин харагдажа, нюур шарайнь үзэмжэтэй байhые шэнжэлээд, дүү Добо мэргэндээ: - "Ши ошожо, тэрэ үхиниие харалши", - гэбэ. Добо мэргэнэй ошожо харахадань, бэеэ хүсэhэн үхин тэргэ дээрэ hууба. Добо мэргэн тэрэ үхинhөө: - "Ямар уласай болохобши, хэн гэжэ нэрэтэйбши?" - гээд асууба. - "Түмэдэй Шаралдай мэргэнэй Баргужин гуаагай арин усан соohоо түрэhэн Алан гуа нэрэтэй үхинби", - гэбэ. Добо мэргэн тэрэнээ абаад, Буха Хатачи, Буга Сальчи хоёр хүбүүтэй болоhон юм. Добо мэргэн киян обогой, Алан гуа хори гарбалтай байба. Добо мэргэн хорин таба наhатайдаа наhа бараа. Алан гуа эрэгүйгөөр гурбан хүбүү түрэбэ. Эдэнэрынь Бэгтэр, Бэлгэдэй, Бодоншара болоно. Буха Хатачи, Буга Сальчи эхэдээ hэжэг түрэбэ: "Дүтэ нааша хүн үгы ха юм, яагаад эхэмнай түрэнэб? Бусад зон юун гэжэ hанана гээшэб? Бидэ хоёрто муу hананагүй ха гү?"

Алан гуа эхэнь хүбүүдэйнгээ hэжэг түрэhые мэдээд, табан хүбүүдээ ерүүлжэ: - "Буха Хатачи Буга Сальчи хоёр намда hэжэг түрэхэнь зүб", - гээд, хүбүүдтээ нэгэ нэгэ бургааhа үгөөд: - "Энээниие хухалагты", - гэбэ. Хүбүүд үгэhэн ганса бургааhыень бэлэхэнээр хуха татаба. Һүүлээрнь эхэнь таба табан бургааhа холбожо уяад, үхибүүдтээ үгэжэ "хухалагты" гэбэ. Хүбүүд тэрэ табан холбоотой бургааhаа яашье хухалжа шадабагүй. Эхэнь хүбүүдтээ иигэжэ хэлэбэ: - "Таанад нэгэ нэгээрээ таhарбал, ганса бургааhандал боложо, дайсанай эдишэ болохот. Табуулаа хоорондоо эбтэй байбал, энэ табан бургааhандал хүсэтэй, ямаршье дайсанда диилдэхэгүйт, - гэбэ ха. - Хара hуни болоходо, үрхөөр орohон hарын туяатай адли шара зүhэтэй хүбүүн орohондол болоод, хэбэлиием эльбэхэдэл гээд, орхибо гү гэжэ харан гэхэдэмни, шара халзан нохой болоод, аргааханаар үүдэ нээжэ гараад ошодог hэн. Эдэ хүбүүдээ тэнгэриhээ заяатай хүбүүд гэжэ би hананаб", - гэжэ хүбүүдтээ ойлгуулба.

Эхынгээ наhа барахада, табан хүбүүд зөөриеэ хубаахадаа, Бодоншарые мунхаг гэжэ илгажа, дааридаа дарагдаhан шарга мори үгэhэн гээд, "Чингис хаанай Цадиг" соо тэмдэглэгдэнэ. Эндэ олон асуудалнууд гарана:

1). Энэдхэгhээ эхитэй уг таhарба гү?

2). Юундэ hүүлдэ гараhан гурбаниинь гансал Бодоншарые илгабаб?

Эсэгэ, эхын зөөриин хубаарида хүртөөгүй үлэhэн Бодоншара: - "Мал адууhан, эд зөөри баян, үгытэй байха - заяанай", - гээд, шарга морёо хүтэлөөд, Онон мүрэниие үгсэжэ ошобо. Газар дайда уужамшье hаа, хүнэй байра үзэгдэбэгүй, яаха бэлэй гэжэ ябатараа, нэгэ марал харажархиба. Тэрэнь хадын хангилда хоробо. Тэрэниие маряажа, ошожо алаад, мяхан болгоод, эдижэ hуухадань, нэгэ харсага борогшониие бариба. Моринойнгоо hүүлээр урьха хээд, харсагые барижа абаба. Ононоо үгсэжэ ябахадань, нэгэ уласай хэдэн айл харагдаад, айлда хүрэжэ, танилсаад, сай уудаг болобо.

Дүүгэйнгээ хойноhоо гараhан Бэгтэр ахань тэрэ улас хүрэжэ, дүүгээ hурагшалхадань: - "Шарга моритой, боро харсагатай хүбүүн бии болонхой, эндэ ерэжэ ундалдаг, эдеэлдэг юм, та эндэ хүлеэжэ hуугты!" - гэжэ нэгэ үхин хэлээд, ябашаба.

hуужа байхадань, тон сэлмэг, үүлэгүй байтараа, hэбшээлhэн шэнги болоод, бага-бага бороо оробо. Үхин гүйжэ ерээд: - "Бороо оробо, гэртэ орогты!" - гэжэ уриба. Гэртэ орохо hанаатай бодоходонь, шарга мориндоо мордонхой Бодоншара харагдаба. Нэгэ шубуунай үhэ зулгаахадань, үhэниинь саhанай хиидэhэндэл, ниидэхэ юм. Мүр дээрэнь нэгэ харсага шубуун hуунхай. Аха дүү хоёр уулзажа, гэр тээшээ хоюулаа ябажа ябатараа, Бодоншара ахадаа хэлэбэ: - "Хүн ахатай, дэгэл захатай", - гэhэн үгэ бии агша. Энэ уласта ахалха хүн үгы юм байна. Бидэ эндэ ахалжа, эзэн болохо байгаабди", - гэхэдэнь, Бэгтэр ахань: - "Гэртээ хүрэжэ табуулан хэлсэжэ мэдэе", - гэбэ. Гэртээ хүрэжэ, табуулаа зүбшэhэнэй hүүлээр, тэндэхи газарта ерээд, тэрэ уласые мэдэлдээ абаба. Бодоншара тэндэhээ хээлитэй эхэнэрые шэлэжэ абаба. Бодоншарын хүбүүн Хабича Хүлэг, Хабича Хүлэгэй хүбүүн Баяншонхор Тогшин, Баяншонхор Тогшинай хүбүүн Тумбинай хүбүүн Хабул хаан, Хабул хаанай хүбүүн Бардам баатар, Бардам баатарай хүбүүн Есүгэй баатар болоно.

ЕСҮГЭЙ БААТАР

АРБАН ХОЁРДОХИ зуунай эхеэр монгол угсаатаниие, илангаяа монгол хэлэтэй обогуудые нэгэн болгожо бэхижүүлхэ, хүсэтэй болгохо зорилго Хабул хаан табиhан юм. Обог бүхэнэй хоорондо ехэ тэмсэл, хёмороон болодог байгаа. "Нюуса тобчидо" тэрэ үеын байдалые иигэжэ дурдана:

Одотой тэнгэри орчижо,
Олон улас байлдажа,
Орондоо унтаха забдагүй,
Олзолон буляалдажа байна.
Хурьhэтэ дэлхэй хүрбэжэ,
Хүбчиин улас хёморолдожо,
Хүнжэлдөө унтаха забдагүй,
Хүнөөлдэн тэмсэжэ ябана.
Амар жаргаха забдагүй,
Алалдан тэмсэжэ ябана.

Хабул хаанай хүбүүн Бардам баатар табан хүбүүтэй байhан: Есүгэй, Сагаан Сэсэн, Мэнгэтэ Сэсэн, Ойто Очигэн, Даритай Отчигэн болоно.

Нэгэтэ Есүгэй Даритай Отчигэн дүүгээ дахуулаад агнажа ябатараа, шандаган гү? гэлсэжэ, хаража байтар, нэгэ эхэнэр шээhэнээ бодоод, тэргэдэ hуугаад ябашаба. Есүгэй дүүдээ: - "Тэрэ эхэнэрhээ hайн хүбүүд гараха юм байна", - гээд, хойноhоонь мүрдэжэ ошобо. Есүгэй дахин дүүдээ: - "Эдэниие дахажа туляае, эсээе", - гэбэ. Тиигээд гурбан гол гаталуулба, гурбан ехэ дабаа дабуулба. Чилэдэй Үүлэн хоёр гэжэ таняад, Есүгэй хүсэжэ, Чилэдэйhээ Үүлэниие буляажа абаад, гэртээ хүрэжэ ерэбэ. Үүлэн хатанай уйлажа, гутажа байхадань, Даридай Отчигэн хэлэбэ: - "Гурбан гол гаталба, гурбан ехэ дабаа дабаба, хайбашье мүргүй, харабашье хараагүй, уйлабашье туhагүй", - гэхэдэ, Үүлэн хатан абяагүй болобо.

Зүрчит татаарнуудай монгол обогтондо добтолходо, Есүгэй монголшуудаа хамгаалжа, ехэ эдэбхи, габьяа харуулhанай түлөө Есүгэй баатар гэжэ нэршэбэ. hүүлээрнь Есүгэй баатар татаарнуудтай дайлалдажа, тэдэнэй ахалагша Тэ-му-чен гэгшые барижа абаба. Эгээл тэрэ үдэрынь Үүлэн хатанhаань гартаа улаан шулуу бажууhан хүбүүн түрэбэ. Есүгэй татаарнуудай ахалагша Тэ-му-чениие олзолhон хадаа тэрэ хүбүүндээ Тимучин гэжэ нэрэ үгэбэ. Есүгэй баатар Тимучин, Хасар, Хачиун, Темугэ хүбүүдтэй, Темулун басагатай болоно.

Тимучин хүбүүнэйнгээ юhэ наhатай болоходо, эсэгэ эхэ хоёрынь бэриие эртээнhээ hунгаха гэлсээд, Есүгэй хүбүүнтэйгээ ольхонууд обогтондо ошохоор гараба. Зуураа гол дээрэ адуугаа уhалжа байhан Хонгирад обогой Дай Сэсэнтэй золгобо. Дай Сэсэн: - "Хиюу яhата, боржигин обогто худа хүбүүн хаанаhаа, хаана хүрэтэр ябанат?" - гэжэ асууба.

Есүгэй баатар: - "Тимучин хүбүүгээ нагасанартайнь танилсуулхаяа, ольхонууд хүрэхэ гэжэ ябанаб", - гэхэдэнь, Дай Сэсэн таажа: - "Би энэ hуни зүүдэндээ гоё эрдэни шэмэг альган дээрэмни унаад байна гэжэ зүүдэлээб. Зүүдэмни хиюун яhатанай боржигин обогтоной hүлдэ байжа болоо. Минии гэртэ Бүртэ гэжэ нэрэтэй үхин байна", - гэжэ, гэртээ дахуулжа ошобо. Гэртэнь айлшан янзаар хүндэлүүлжэ байхадаа, Бүртэ үхиниинь хараад, нюуртаа гэрэлтэй, нюдэндөө галтай гэжэ худа урагай хэлсээ хэхэеэ бодобо. Урданай ёhоор гуа үхиниие хара боро мори хуллэжэ, хасаг тэргэдэ hуулгаад, хамагай эзэн хатан болоо гэжэ хүргэдэг бэлэй. Халзан борые хуллэжэ, үндэр шэрээдэ hуулгаад, энэ уласай эзэн болоо гэдэг бэлэй гэлсэжэ, Дай Сэсэнтэй худа ураг бололсоhоной ушараар хүтэлжэ ябаhан морёо бэлэглээд, Тимучин хүбүүгээ дүтэ байhан нагасанартаа хүрэжэ, Бүртэ гуатай ханилсажа бай гэжэ үлөөгөөд, Есүгэй баатар бусаба.

Есүгэйн гэртээ бусаха харгыда татаарнууд хурим хэжэ байба. Тэдэнэр Есүгэйе хуримдаа уриба. "Арсабал, гомодхоохоб" гэжэ hанаад, дурашьегүй hаа, хүлөө дүрөөhөө мулталжа, найртань орожо hуухадань, татаарнууд урданай үhөө нэхэжэ, амтан эдеэндээ хоро холижо эдюулбэ. Тэндэhээ гэртээ бусажа ябатараа, бэень муудажа, арай голтой гэртээ хүрөөд: - "Татаарнууд хоротой эдеэ эдюулбэ", - гэжэ Маньгэлэниие ерэ гэжэ ерүүлээд: - "Хонгираад обогой Дай Сэсэнэйдэ Тимучин хүбүүгээ үлөөгөө hэм, тэрэниие ерүүлэгты!" - гээд, эльгээбэ. Тимучинэйнгээ ерээдүйдэ Есүгэй тэнгэри болобо.

С. БАХЛАЕВ.

Соёлой һонин

БУРЯАДАЙ ЦИРКЫН ТҮРҮҮШЫН АЛХАМУУД

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ гүрэнэй буряад драмын академическэ театрта буряад арадай үндэһэн соёл, ёһо заншал, хэлэ һэргээхэ, улам хүгжөөхэ зорилготойгоор "Алтан соёмбо" гэһэн программа зохёон байгуулагдаһан юм. Тус программын хэр бэелүүлэгдэжэ байһаарнь театрай директор Майдари Хайдапович Жапхандаевта хандабабди.

- Майдари Хайдапович, мүнөө "Алтан соёмбо" гэжэ программаар ямар ажал ябуулагданаб?

- Манай театр "Алтан соёмбо" гэжэ программаар Бүгдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэлтэй, республикын Эрдэм һуралсалай министерствэтэй, Буряадай гүрэнэй университедтэй болон бусад эмхинүүдтэй хамта хүдэлнэ. Манай эдэбхи үүсхэлээр 1991 ондо Улаан-Удэдэ монгол туургата арадуудай драматическа театрнуудай түрүүшын уласхоорондын фестиваль эмхидхэгдээ һэн. Эндэ Монголой, Хальмагай, мүн Буряадай түлөөлэгшэд хабаадаа һааб даа. Энэ һайндэрэй үрэ дүнгүүд согсологдожо, фестиваль заншалта болгохо гэһэн дурадхал нэгэн дуугаар дэмжэгдэһэн байна. Тиимэһээ 1993 ондо II фестиваль Монгол ороной Улаан-Баатар хотодо Буряадай, Монголой, Хальмагай, Үбэр-Монголой театрнууд зүжэгөө табяа, дүй дүршэлөө андалдаа. Удаадахи үйлэ хэрэг Элистэ хотодо үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай.

Нёдондонһоо Улаан-Удын һургуулинуудай эхин классуудай һурагшадта зорюулагдаһан зүжэгүүдые буряад хэлэн дээрэ табинабди. Мүн үхибүүдые зүжэг нааданда хабаадуулнабди. Иимэ үйлэ хэрэг үхибүүдэй хэлэ хүгжөөхэ, ёһо заншал ойлгуулха зорилготой юм. һуралсалай шэнэ жэлһээ һургуулинуудаар ябажа, зүжэгүүдые харуулжа эхилхэбди.

Мүнөө зун июль һарада Бурдрамын артистнар Саян ба Эржена Жамбаловтанай хүтэлбэри доро байгуулагдаһан буряад дуунуудай "Урагшаа" гэжэ бүлгэмэй түрүүшын концерт табигдажа, хотынхидые баясуулаа һэн. Тус бүлгэм байгуулха хэрэгые Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, спортын ба аяншалгын талаар гүрэнэй комитет ехэ дэмжэһэн, тэдэнэртэ ехэ туһа хүргэһэн байна.

- Буряад театрта цирк байгуулагдаха гээшэнь зүб гү?

- Байгша оной май һарада цирк байгуулхын тула 6-тайһаа 17 хүрэтэр наһанай үхибүүдые дурааринь суглуулан бүридхэжэ, эдэнэй эгээл бэлигтэйнүүдыень шэлэхэ ёһотой байгаабди. Монгол циркын мэргэжэлтэдтэй мүнөө зундаа шэлэлгын хоёр тур үнгэргэжэ, эгээл шуран, нутархай үхибүүдые элирүүлээд байнабди. Октябриин 1-һээ удаадахи гурбадахи турай ажал захалха. Энэл һүүлшын "дабаае" гатадһан бэлигтэйшүүл Улаан-Удын соёлой болон искусствын училищиин циркын студида 3 жэлэй туршада циркын нюусануудтай танилсаха. Эдэнэр училищи дүүргэһэнэй удаа Буряадай гүрэнэй академическэ драмын театрта буряад арадай түрүүшын циркын үндэһэ һуури табиха болоно.

- Майдари Хайдапович, буряад арадай үндэһэн соёл, ёһо заншал, искусство һэргээхэ зорилготойгоор байгуулагдаһан "Алтан соёмбын" аян замынь үргэн байг!

Туһатай зүбшэл

АМТАТАЙ...

Мүнөө шэнэ хартаабха эдижэ эхилбэ гээшэбди. Тиимэһээ хартаабха шанаха, шарахадаа, яагаад амтыень бүри һайжаруулха тухай хөөрэлдэе.

Хартаабхатай уһан соо нэгэ халбага тоно хэжэрхибэлгнай, түргөөр болохо. Хартаабхын амта һайжаруулхын тула бусалха үедэнь уһа руу нэгэ һонгино, чесногой 2 хомхоол гү, али лаврын набшаһа нэмэхэ хэрэгтэй.

Шарахаһаа урид хартаабхаяа һайнаар хатааха шухала. Энээнэй тула хэршэһэн хартаабхаяа полотенци гү, али салфеткэ дээрэ тараагаад хатааха. Тиигээгүй һаа, нойто ехэтэй хартаабха шарахада, амтатай хальһатай болодоггүй.

Хартаабхаар алаади шарахаяа түхеэрбэл, үрэгдэнэн хартаабхынгаа харлахагүйн тула багахан халуун һү нэмэжэрхидэг юм.

Пюрегэй амтатай байхынь тула шанаһан хартаабхаяа урид һанса хатаагаад, удаань тоно, һү болон һайнаар худхагдаһан түүхэй үндэгэ нэмэхэт.

Хэрбээ пюрэдэ хартаабхын бусалһан уһан оролсоноо һаань, пюре хүбхэгэр сагаан болодоггүй. Харахада, аятай болохынь тула тоно, үндэгэ нэмэхэһээ гадна һүнэй орондо зөөхэй нэмэбэл, дээрэ гэжэ тоологдодог юм.

Шэнэ хартаабха арилгахаһаа урид хэдэн минутын туршадаа хүйтэн уһан соо байлгаха хэрэгтэй. Тиихэдэ хартаабхын хальһан һайнаар абтадаг. Хутагаар хальһыень хуулахын орондо щёткоор шударжа арилгабал, дээрэ. Пюре хэхэдэ, шэнэ хартаабха таарадаггүй.

Т. САМБЯЛОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Алим жэмэс, һархяаг түүхэ һайхан хаһа.
П. БУРМАКИНАЙ фото

СПОРТ СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Олимпиин халаанай хүүгэдэй спортын 1-дэхи һургуулиин байгуулагдаһаар 50 жэлэй ой эдэ үдэрнүүдтэ гүйсэжэ байна. Энэ һургуули олон мянган хурдан солбон хүбүүд, басагадые һурган хүмүүжүүлжэ, ехэ спортдо гаргаһан намтартай. Эдэнэй дундаһаа СССР-эй спортын мастер Татьяна Позднякова, Россий спортын габьяата мастер Надежда Мироманова, уласхоорондын классай спортын мастернууд Павел Яковлев, Александр Костецкий, спортын таби гаран мастер эндэһээ урган гараһан байха юм. Энэ һайндэртэ зорюулагдаһан эдиршүүлэй дунда хүнгэн атлетикээр республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн сентябриин 13-14-дэ Буряад Республикын 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ үнгэргэгдэхэ.

ҺУР ХАРБАЛГА. Россин зүүн хубидахи область, хизаар болон республикануудай мэргэшүүлэй дунда һур харбалгаар ороной Куботга хүртэхын түлөө мүрысөөн Улаан-Удэ хотын "Спартак" стадионой сагаалса дээрэ үнгэргэгдэжэ байна. Хабаровска хизаарай, Шэтын болон Эрхүүгэй областынуудай, Агын ба Усть-Ордын автономито округуудай, Буряад Республикын командануудай 60 мэргэшүүл хабаадаа. Эдэнэй 35-ниинь эрэшүүл, 25-ниинь эхэнэрнүүд юм.

Түрүүшын үдэр эрэшүүл 90 болон 70 метрһээ, эхэнэрнүүд 70 болон 60 метрһээ харбаба. Эрэшүүлэй дундаһаа манай республикын түлөөлэгшэд ал... дүү хоёр Бальжинима бол... Бэлигтэ Цыремпиловуу... Андрей Ермолов, Шэтэһээ Бу... Бадмаслов гэгшэд түрүү... ябана. Эхэнэрнүүд соонoо мана... республикаһаа Жанна Тухалов... Елена Ефремова, Хабаровска... Анна Фурцева гэгшэд тр... һуури эзэлнэ. Куботга хүртэгшэд сентябриин 8-... тодорхо байна.

ДААМ. Нэгэдэхи лит... даамшадай дунда Россин тр... һуури эзэлхын түлөө мүрысө... Пермь хотодо дүүрэбэ. Э... мүрысөөндэ 20 хүн хабаадаһа... байгаа. Манай республикаһ... Россин спортын мастернуу... Владимир Еланов, Баяр Ринчин... гэгшэд нимэ ехэ мүрысөөн... хабаадаха эрхэдэ хүртэбэш... физкультура ба спорты... комитедэй мүнгэгүйдэ... дээрэһээ Баяр Ринчин... гансаараа энэ ехэ наадан... хабаадаһан байгаа. Тэндэ Б... Ринчинов зургаадахи һуу... эзэлжэ, ерэхэ жэлдэ ороно... дээдэ лигэдэ наадаха эрхэ... хүртэбэ. Гадна тэрэ мэргэж... шадабаряа дээшэлүүлэ... рейтингээ 2500-да хүргөө.

Б-М. ЖИГЖИТО...

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: эхэнэрнуу... дунда шатараар Бур... Республикын 10 дах... чемпионка, спортын масте... кандидат, Зүүн Сибирь... технологическа университе... доцент, ветеринарна эрдэм... кандидат Лубсама Аранзее... Гармаева.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ ф...

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: С.Д.РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Б-М.Ж.ЖИГЖИТОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б. ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппарат), Д. Д .СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Г.Х. ДАШЕЕВА, Ц.Ц.ДОНДОГОЙ, С.Д.ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА , В.И.ЦИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4317. Хэблэдэ гуншаагдаһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэһэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 7843.

Редакцийн телефонууд: редакторай - 2-50-96, приемный - 2-54-51, редакторай орлогшын- 2-68-08, харюусалгата секретарийн - 2-50-52, секретариадай - 2-62-62, таһагууд: политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олонлитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютерна үбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнууд: Агинскда - 2-42-19; Закаменскда - 30-61.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.